

El sistema internacional global

Elvira Sánchez Mateos

PID_00246988

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit del titular dels drets.

Índex

Introducció

Objectius

1. Desenvolupament econòmic i globalització

- 1.1. La globalització econòmica
 - 1.1.1. La globalització comercial i financera
 - 1.1.2. El Consens de Washington i els seus efectes
 - 1.1.3. El nou regionalisme
- 1.2. La globalització desigual
 - 1.2.1. Nivell de desenvolupament humà
 - 1.2.2. Països menys desenvolupats
 - 1.2.3. Els objectius del Mil·lenni, la debilitat econòmica i la manca d'inversions

2. Tendències del sistema internacional de la postguerra

- 2.1. Globalització i reptes globals

- 2.1.1. La preocupació pel medi ambient
- 2.1.2. La proliferació d'armaments
- 2.1.3. La defensa dels valors democràtics i els drets humans
- 2.1.4. El terrorisme
- 2.1.5. Noves guerres i vells conflictes
- 2.1.6. Migracions i refugiats
- 2.2. Tendències del sistema internacional
 - 2.2.1. L'intervencionisme humanitari i l'intervencionisme unilateral
 - 2.2.2. El problema de la seguretat internacional
 - 2.2.3. L'erosió de l'estat i el fenomen transnacional
 - 2.2.4. Ordre internacional, anarquia i hegemonia en un sistema internacional en canvi

Exercicis d'autoavaluació

Bibliografia

Introducció

En aquest tercer mòdul s'estudien els apartats "Desenvolupament econòmic i globalització" i "Tendències del sistema internacional de la postguerra freda".

Quant al primer apartat, començarem centrant-nos en l'anàlisi del sistema econòmic internacional en l'era de la globalització. Les diferents dimensions de la globalització econòmica des de diferents angles. D'una banda, es desgranen les dimensions comercial i financera caracteritzada per la seva naturalesa desigual. D'altra banda, s'analitza l'aplicació d'un model de desenvolupament econòmic que havia de guiar l'economia internacional després de la postguerra freda, analitzant la tendència a crear blocs economicocomercials, la qual cosa s'anomena nou regionalisme.

A continuació se subratllen algunes de les manifestacions més importants de la desigualtat econòmica, com la baixa qualitat de desenvolupament humà en àmplies zones del planeta; així mateix, s'accentuen les iniciatives més importants de les organitzacions internacionals per a solucionar aquests problemes i que cada vegada apareixen nous reptes de la bona governança.

En la segona part, ens centrarem en l'anàlisi dels trets característics del sistema internacional contemporani. Es presenten els problemes derivats de sis temes que constitueixen riscos globals: el deteriorament del medi ambient, la baixa qualitat de defensa dels drets humans, el terrorisme, els nous conflictes armats i els reptes derivats de les migracions i l'augment dels refugiats. A continuació, analitzarem les principals tendències d'un nou sistema internacional en formació, l'augment de l'intervencionisme humanitari, el concepte canviant de seguretat internacional, les modificacions de les relacions internacionals i els problemes derivats de la tensió entre l'ordre i l'anarquia internacionals.

Objectius

Els objectius d'aquest mòdul es concreten a sintetitzar els grans processos que han transformat el sistema internacional i a plantejar elements de reflexió sobre les característiques d'un món en canvi.

D'una banda, comprendre quins són els trets nous, especialment el fenomen de la globalització i els seus efectes internacionals, posant èmfasi en els aspectes econòmics de la globalització i en com aquesta es caracteritza per haver agreujat les diferències entre el nord i el sud.

D'altra banda, cal destacar com es tracta la nova problemàtica de la seguretat multidimensional en un món en turbulències. Aquests nous trets, juntament amb els heretats del sistema bipolar, contribueixen a explicar la característiques del sistema internacional dels últims quinze anys, un sistema encara inestable que combina el multipolaritat, i que és definit per la interrelació creixent entre els actors estatals, els actors transnacionals i les intergovernamentals, i en què hi ha simultàniament elements d'ordre, elements d'anarquia i aspiracions hegemòniques dels Estats Units, l'estat més poderós del sistema.

1. Desenvolupament econòmic i globalització

La globalització emergeix com a terme en les relacions internacionals en el període de la postguerra freda, a la dècada dels anys 90 del segle XX.

La globalització es pot definir com la interrelació creixent entre els països i els pobles del món, produïda com a conseqüència de la reducció dels costos del transport i de les comunicacions, de la reducció de les barreres als fluxos de béns, serveis i factors de producció, i de l'augment dels fluxos d'informació, coneixement i mobilitat de les persones a través de les fronteres.

Molts països han pogut créixer més ràpidament gràcies a la globalització, s'ha millorat el nivell de vida i s'ha produït una gran quantitat d'informació i de coneixements impensable fa unes quantes dècades. El fenomen d'Internet ha facilitat la comunicació i la interacció entre societats, ha possibilitat les relacions entre les persones i ha animat la generació d'iniciatives que, des de la seva naturalesa, impacte en les polítiques: informació i debat sobre els temes relacionats amb la pobresa o amb els conflictes, la cooperació i l'eliminació d'armaments o exigència de solucionar el problema del deute extern dels països pobres.

L'aspecte més visible de la globalització per al ciutadà mitjà es produeix en el terreny de la informació i les **tecnologies de la informació i de la comunicació** (TIC) són el centre d'una nova economia mundial de la informació. Les necessitats humanes bàsiques, com el menjar, el refugi, la salut o l'educació, però l'accés a les xarxes de comunicació normalment com a mesura del creixement, de la productivitat i de la creació d'ocupació. La revolució que ha irromput ha multiplicat geomètricament el creixement en la transmissió de dades, ha significat l'aparició del comerç electrònic i la comunicació sense cable.

Implantació del web

El web no existia quan va finalitzar la Guerra Freda fa 25 anys, però va trigar només set anys a penetrar en una qua

americà, un lapse de temps molt breu si ho comparem amb el telèfon mòbil (tretze anys), l'ordinador personal (quin i-sis anys), o el telèfon (trenta-cinc anys).

Les possibilitats de comunicació instantània han tingut efectes sobre els actors i les relacions internacionals.

- D'una banda, els actors disposen de **molta informació**, fins i tot un excés d'informació ja que és impossible de dades que hi ha avui en dia.
- D'altra banda, ha facilitat la **presa de decisions** descentralitzada i a distància; en tercer lloc, ha erosionat dels actors governamentals, possibilitant que les empreses o les ONG obtinguin informació al mateix temps, governs.
- Finalment, ha facilitat la **transparència**, fet que ha incrementat les dificultats per a tractar unilateralment el

Tanmateix, una major quantitat d'informació només és útil quan els polítics i els buròcrates la poden gestionar aquesta circumstància no es dona en tots els casos. De la mateixa manera, facilita la presa de decisions, però **visió propera** als problemes, tan necessària per a optar per les opcions més convenients i eficients.

La globalització informativa també facilita que els **fluxos econòmics** siguin globals, però això debilita les polítiques que tenen poc espai per a gestionar les seves polítiques econòmiques i monetàries, ja no poden controlar l'oferta de moneda i les institucions internacionals tampoc no han aconseguit crear marcs adequats en aquests temes. Els esdeveniments, probablement, les normes negociades durant anys en les rondes comercials ja són obsoletes quan entren en vigor.

El que hem dit anteriorment implica que la globalització també afecta les **relacions socials**, ja que les intensi relacions de dimensions mundials. Genera un moviment planetari en què les dimensions espaciotemporals res comporta la reducció de les limitacions que imposa la distància (la geografia).

Així, la globalització és un procés **multidimensional** que augmenta la interdependència entre les activitats humans i l'espai i facilita la interpenetració de les societats. Però, sobretot, la globalització és un procés **econòmic** internacionalització de l'economia, un fenomen que ja es desenvolupava durant la segona meitat del segle XX. significa que la globalització sigui global, en el sentit que afecti de la mateixa manera tot el planeta. Els elements d'un **capitalisme informacional**, com afirma Manuel Castells, i la desterritorialització de l'activitat econòmica i la reestructuració del sistema capitalista, utilitzant les noves tecnologies de la informació i de la comunicació.

1.1. La globalització econòmica

Els efectes més notables de la globalització es produeixen en el terreny econòmic. La **globalització econòmica** en les agendes d'actors internacionals, especialment dels estats i de tots els organismes internacionals i regionals, reflecteix la importància de l'economia. Tots ells, en general, assenyalen les bondats del procés i animen el seu desenvolupament, ja que cabdal a disminuir la situació d'aïllament de molts països en vies de desenvolupament i ha millorat les possibilitats comercials dels països desenvolupats en un mercat internacional.

És cert que l'economia internacional contemporània es caracteritza per una internacionalització i globalització econòmiques. Avui en dia és possible produir un bé en qualsevol lloc, usant recursos de qualsevol part del món localitzada a qualsevol país i perquè sigui venut en qualsevol lloc. S'ha fragmentat el procés de producció de manera que el procés s'ha deslocalitzat geogràficament. El que està emergint és una nova divisió global del treball que ha abandonat el centre i una perifèria i d'especialització regional. Però la globalització econòmica no solament ha augmentat també l'increment dels fluxos a llarga distància de béns, serveis i capitals.

1.1.1. La globalització comercial i financera

L'increment dels fluxos de béns, serveis i capitals es desenvolupa en el marc d'una globalització comercial que importants per a l'economia mundial, ja que ha augmentat la productivitat, ha incrementat la qualitat dels pro àmplia varietat d'aquests productes a disposició dels consumidors.

És inqüestionable que la globalització ha generat un augment del **comerç internacional** i del **creixement ec** augments en el volum d'exportacions i importacions. Com mostren les taules següents, el comerç internaciona per vuit en les tres últimes dècades, i el percentatge d'augment és encara superior en algunes regions.

No obstant això, l'augment en el comerç internacional no ha estat proporcional en totes les regions. Una obser apreciar que el màxim creixement del **comerç de béns** s'ha produït en els països en vies de desenvolupamen economies asiàtiques, una tendència que ja s'observava des dels anys vuitanta.

Taula 1. Valor de les importacions i exportacions de mercaderies per regions (en milions de dòlars)

Regió	1980	1990	2000	2010	2015
Total mundial	4.141.135	7.104.930	13.106.887	30.722.651	33.158.828
Economies desenvolupades	2.861.327	5.203.715	8.887.948	17.201.484	17.868.456
Economies en desenvolupament	1.110.739	923.037	3.977.527	12.458.557	14.382.828
Economies en transició	169.069	258.509	241.410	1.062.611	907.544

a) Economies desenvolupades: Amèrica (Bermudes, Canadà, els Estats Units, Grenlàndia, Saint Pierre et Miquelon); Àsia (Israel, el Japó); Eur Bèlgica, Bulgària, Croàcia, Dinamarca, Eslovàquia, Eslovènia, Espanya, Estònia, Finlàndia, França, Gibraltar, Grècia, Hongria, Illes Fèroe, Irlanda Luxemburg, Malta, Polònia, Portugal, el Regne Unit, Romania, República Txeca, Suècia, Suïssa, Xipre); Pacífic (Austràlia, Nova Zelanda).

b) Economies en desenvolupament: tots els països no esmentats als apartats a i c.

c) Economies en transició: Albània, Antiga República Iugoslava de Macedònia, Armènia, Azerbaidjan, Bielorrússia, Bòsnia i Hercegovina, Federat Kazakhstan, Kirguizistan, Montenegro, Moldàvia, Noruega, Sèrbia i Montenegro (fins 2006), Sèrbia, Tadjikistan, Turkmenistan, Ucraïna, Uzbeki

Font: dades estretes d'UNCTAD (<https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf (<https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf), United Nations Conference on Trade and Development.

Tampoc no ha estat proporcional l'augment del volum comercial, ja que més de la meitat del comerç internaci economies desenvolupades.

Taula 2. Percentatge de creixement anual de les exportacions (E) i importacions (I) de mercaderies per regions

Regió	1995-2000	2000-2005	2005-2010	2010-2015
Total mundial	E: 3,6 / I: 4,0	E: 11,4 / I: 11,3	E: 6,3 / I: 5,9	E: 1,5 / I: 1,4
Economies desenvolupades	E: 2,8 / I: 4,6	E: 9,5 / I: 10,0	E: 4,1 / I: 3,2	E: 0,8 / I: 0,5

Economies en desenvolupament	E: 5,8 / I: 3,1	E: 14,4 / I: 13,5	E: 9,2 / I: 10,4	E: 2,7 / I: 3,0
Economies en transició	E: 1,8 / I: -4,9	E: 20,0 / I: 21,8	E: 9,4 / I: 12,1	E: -2,6 / I: -2,9

Font: Dades extrets d'UNCTAD (<https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf (<https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf), United Nations Conference on Trade and Development.

L'increment del comerç internacional de béns no significa que els països tinguin **economies sanejades pel q comercial**. L'augment de les importacions ha estat paral·lel al de les exportacions de béns i, en molts casos, l superior, impactant en les balances de pagaments dels països i generant dèficits comercials.

Només uns quants països del món van tenir una **balança comercial positiva** en el període 2013-2015, entre de les grans economies europees desenvolupades i les economies asiàtiques en desenvolupament d'Àsia Orien Singapur) i Occidental (països de l'Orient Mitjà).

Per tant, es pot afirmar que per a molts casos l'increment en els fluxos comercials de béns té **conseqüències** economies, ja que produeix endeutament i, per tant, disminueix la capacitat d'estalvi.

Taula 3. Percentatge de les importacions en la balança comercial de mercaderies

Regió	2004-2006	2009-2011	2011-2013	2013-2015
Total mundial	- 2,36	- 0,75	- 0,31	- 0,06
Economies desenvolupades	- 10,34	- 7,86	- 7,59	- 6,58
Economies en desenvolupament	10,96	7,42	6,84	6,11
Economies en transició	43,64	32,85	34,37	35,86

Font: Dades extrets d'UNCTAD Handbook of Statistics 2016, https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf, United Nations Conference on Trade and Development.

El creixement del **comerç internacional de serveis** és tan espectacular com el del comerç de béns. El total r duplicar per al període 2005-2015, i també el total corresponent a les economies en desenvolupament i a les € (taula 4), però encara per sota de les economies desenvolupades. L'observació de dades adjuntes (taula 5) pe quins dels països en desenvolupament són líders en l'exportació de serveis. Entre aquests, hi destaquen, de n asiàtiques.

Taula 4. Valor de les exportacions (E) i importacions (I) de serveis per regions (en milions de dòlars)

Regió	2005	2010	2015
Total mundial	E: 2 655 860 // I: 2 586 180	E: 3 913 490 / I: 3 817 100	E: 4 826 030 / I
Economies desenvolupades	E: 1 981 640 / I: 1 791 350	E: 2 725 400 / I: 2 376 540	E: 3 220 900 / I
Economies en desenvolupament	E: 620 820 / I: 726 880	E: 1 090 050 / I: 1 318 330	E: 1 497 880 / I
Europa en transició	E: 53 400 / I: 67 950	E: 98 040 / I: 122 220	E: 107 250 /

Font: Dades extrets d'UNCTAD Handbook of Statistics 2016, United Nations Conference on Trade and Development (<https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf>).

Taula 5. Països líders en comerç de serveis (per categoria de servei per a l'any 2015)

Tipus de servei	País / Exportacions	País
Transports	Estats Units, Alemanya, Singapur, França, Regne Unit	Estats Units, Xina,
Viatges	Estats Units, Xina, Espanya, França, Tailàndia	Xina, Estats Units, França
Ús de propietat intel·lectual	Estats Units, Japó, Holanda, Regne Unit, Suïssa	Irlanda, Estats Units
Construcció	Xina, Corea del Sud, Japó, Federació Russa, Bèlgica	Xina, Japó, Aràbia Corea del Sud
Telecomunicacions, informàtica i serveis d'informació	Irlanda, Índia, Holanda, Estats Units, Alemanya	Holanda, Estats Units, Regne Unit
Assegurances i serveis de pensions	Regne Unit, Estats Units, Irlanda, Alemanya, França	Estats Units, Alemanya
Serveis financers	Estats Units, Regne Unit, Luxemburg, Alemanya, Singapur	Luxemburg, Estats Units, Alemanya

Font: Dades extrets d'UNCTAD (<https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf (<https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf>)).

Del que hem afirmat es pot deduir que hi ha països que resulten més beneficiats que altres quan s'aborden els comerç internacional facilitat per la globalització. Aquesta incrementa els avantatges comparatius de les economies en desenvolupament de la zona asiàtica. No ocorre el mateix amb la resta de països menys desenvolupats, economies poc diversificades i que tenen dificultats per a accedir als mercats.

Evidentment, hi ha un **problema de desenvolupament**, de quin és el model que s'ha de seguir i com s'ha d'abordar la situació és conseqüència directa del poder desigual que tenen els països pel que fa a la definició de les regles de comerç. Els països rics han forçat els subdesenvolupats i en via de desenvolupament a eliminar barreres comercials, obligant-los a exportar productes dels països industrialitzats. Es tracta d'una política que els països desenvolupats no **acceptarien** en la seva política comercial que mantenen les seves pròpies polítiques proteccionistes davant els productes dels països en vies de desenvolupament, com l'agricultura.

La relació entre un augment desitjable del comerç internacional, característic del model econòmic liberal, i l'augment de la desigualtat, que impedeixen o dificulten el comerç és el tema central sobre el qual es desenvolupen les negociacions de comerç internacional.

L'OMC, creada per la **Ronda Uruguai** del GATT, és la organització comercial internacional més gran després de la Segona Guerra Mundial.

de la postguerra freda, que la va portar a ampliar el nombre de membres fins a cent quaranta-nou, i trenta-dos països integrants, per tant, la majoria de països del món. I és precisament al si de l'OMC on s'evidencien les tensions i els conflictes entre un sistema econòmic marcadament desigual.

Pocs anys després que es tanqués la Ronda Uruguai el 1994, l'OMC va iniciar les negociacions de la **Ronda Doha** per reduir les barreres aranzelàries a tot el món i permetre el lliure comerç entre els països. La Ronda Doha, o Ronda de Desenvolupament, encara en curs i en situació de bloqueig, està polaritzada per dos grups de països: d'una banda, la **Unió Europea** i l'altra, el grup de **països en vies de desenvolupament**, conegut com el G20.

El **G20** es va establir el 2003 davant la cinquena cimera ministerial de l'OMC a Cancún i representa el 65% de la producció mundial i dos terços del producte agrícola. Els seus orígens figuren en la Declaració de Brasília, firmada pel Brasil, l'Índia i Sud-àfrica, en què s'afirmava que les grans potències comercials encara mantenien actituds proteccionistes en sectors comercials menys competitius. El G20 s'oficialitza a Cancún després que els tres països esmentats i la Unió Europea acordessin un problema suscitat pel manteniment d'alts subsidis a l'agricultura en la Unió Europea, els Estats Units i altres països desenvolupats.

Tanmateix, a Cancún no va ser possible assolir cap acord i caldria esperar a les negociacions de Ginebra, el 2004, marc d'acord pel qual la UE, els Estats Units i el Japó van acceptar un procés gradual per a posar fi als subsidis d'exportació, reduir els subsidis agrícoles i rebaixar els aranzels, un procés el progrés del qual encara no és previsible.

La globalització requereix la **integració funcional** d'un conjunt d'activitats disperses per mitjà d'una xarxa de diferents llocs. És evident que aquest fenomen es produeix en el terreny de la **producció de béns**. De manera que el terreny monetari, ja que els mercats de capitals, les monedes i els tipus d'interès són interdependents. No obstant això, que succeeix en el comerç internacional de béns i serveis, els mercats de capitals són una xarxa que no consten de les institucions internacionals o des de marcs multilaterals. De la mateixa manera que en el comerç de béns, el comerç internacional de capitals, provinents de fons públics o privats, també s'ha multiplicat, però també genera distorsions internacionals.

La globalització financera es deu a l'acumulació d'excedents líquids, a la liberalització dels comptes de capital i al desenvolupament del sistema de Bretton Woods i a la revolució tecnològica en la informàtica i en les comunicacions. A favor de la globalització financera s'afirma que incrementa l'eficiència en l'assignació de l'estalvi en l'economia mundial i afavoreix el desenvolupament dels països en què confia l'inversor internacional.

No obstant això, la **llibertat dels moviments** de capital té efectes per a les economies dels països, que no se s'ha vist en mòduls precedents, el capital que circula a escala internacional prové essencialment de fons privats dels països desenvolupats tenen un paper central en els mercats de capitals. Els fons privats i públics que es desenvolupen a l'estrangera solen ser més estables, ja que la seva rendibilitat és **a llarg termini**. No obstant això, els corresponents crèdits d'entitats financeres solen ser **a curt termini** i més volàtils, ja que es destinen a l'activitat especulativa. La inestabilitat en els fluxos financers, especialment els d'origen privat, que es mouen via Internet entre les fronteres, provoca l'entrada i sortida contínua de diners a les borses locals, la qual cosa genera reaccions en els tipus de canvi i monedes i problemes monetaris importants i debilita els sistemes bancaris.

Aquesta situació pot col·laborar en l'aparició de **crisis financeres**, com la crisi de Mèxic el 1994, la del sud-est asiàtic el 1997 i Rússia el 1998. Precisament, aquesta ha estat una de les grans preocupacions de les institucions financeres in amb establir pautes de desenvolupament que asseguressin el millor posicionament dels països en l'economia i les seves economies. Durant alguns anys el model es va basar en l'anomenat Consens de Washington, que, com a resultat, contribuïa a solucionar els problemes esmentats.

1.1.2. El Consens de Washington i els seus efectes

El **Consens de Washington** va ser formulat per l'economista John Williamson el 1989 en un document de tre organitzat per l'Institute for International Economics. Per Consens de Washington l'autor entenien el complex in capital dels Estats Units i que inclou el Banc Mundial i l'FMI, el Congrés i el Govern dels Estats Units.

Taula 6. Les deu reformes del consens de Washintgon, 1989

1. Disciplina fiscal
2. Reordenació de les prioritats de la despesa pública cap a l'educació, la salut i la inversió en infraestructures
3. Reforma fiscal, reduint els impostos dels ingressos mitjans i augmentant els dels ingressos baixos
4. Liberalització dels tipus d'interès
5. Tipus de canvi competitiu
6. Liberalització comercial
7. Liberalització de l'entrada d'inversió estrangera directa
8. Privatització de les empreses estatals
9. Desregulació
10. Seguretat legal per als drets de propietat

Font: Adaptat de John Williamson (2004). *A Short History of the Washington Consensus* (<<https://piie.com/publications/papers/williamson090> (<https://piie.com/publications/papers/williamson0904-2.pdf>)>).

El Consens de Washington es va fer popular perquè va omplir un buit ideològic i era fàcil d'utilitzar pels polítics un pla senzill amb objectius concrets. En el moment que va ser formulat es necessitava una guia per a consoli liberal de mercat. Va coincidir amb la fi del sistema soviètic i amb la manera socialista d'entendre l'economia, centralitzada, que també s'havia aplicat en alguns països en desenvolupament.

Després de la Guerra Freda i la desaparició del conflicte est-oest, els països ja no podien alçar la bandera de la obtenir suports; havien de demostrar la seva eficiència i competitivitat i, per a això, havien d'introduir **reform** L'aproximació consegüent d'aquest grup d'economies (incloent-hi la de la Xina) a l'economia de mercat feia ne recepta econòmica. Es va crear una necessitat urgent per a trobar esquemes alternatius sobre com organitzar del Consens de Washington, provinents del país que havia guanyat la Guerra Freda, es presentaven com a int administracions orientades al mercat, per a justificar les reformes econòmiques que estaven aplicant.

El Consens de Washington també va constituir una reacció a les crisis macroeconòmiques que es van produir a vuitanta, on l'estancament econòmic i les dificultats per a accedir a crèdits estrangers van provocar una gravis propostes del consens coincidien amb les pressions que exercien el Banc Mundial i el Fons Monetari Internacio

préstecs que concedien estiguessin condicionats a la posada en marxa de reformes econòmiques. Això explica d'Amèrica Llatina introduïssin reformes basades en la nova recepta econòmica.

No obstant això, els resultats van ser molt diferents dels que els polítics esperaven i el Banc Mundial i l'FMI ha començaven a apreciar els **efectes negatius** de les noves polítiques, s'evidenciava que es necessitarien més i l'estabilitat política i l'èxit econòmic i que no era possible aplicar el model del Consens de Washington a tots i c tenir en compte les especificitats de cada cas.

Com va il·lustrar la crisi mexicana de 1994, en un context de liberalització de l'entrada de capitals, una taxa in països molt dependents dels fons externs i, per tant, vulnerables a les fluctuacions dels mercats de capitals. Pi el model per als països d'Amèrica Llatina havia de seguir l'assolit als països del sud-est asiàtic, on les taxes d'e s'havia aconseguit l'equilibri macroeconòmic. No obstant això, aquesta readaptació del model va provar la sev més tard es van reduir les taxes d'estalvi a Tailàndia, Malàisia, Indonèsia i Corea del Sud en produir-se la grar asiàtic, que va afectar les noves economies en desenvolupament de la regió.

Fins a 1997 les economies asiàtiques havien rebut importants fluxos de capital a causa que les seves altes tax per als inversors internacionals. No obstant això, la recuperació econòmica nord-americana i la pujada dels sei generar una **sortida ràpida de capitals** que va enfonsar la moneda tailandesa, el bath, i les borses, arrosseg economies d'Indonèsia, Corea del Sud i Malàisia. Els governs de la zona, liberalitzant l'entrada i sortida de cap aquesta situació, ja que els capitals estrangers només buscaven un ràpid increment de les taxes de benefici fir model, que s'havia orientat excessivament a la consecució de l'equilibri macroeconòmic i els estalvis, i afegir-l per a garantir el seu èxit: les conseqüències de la globalització en l'esfera financera.

En només cinc anys, entre 1994 i 1999, deu països d'ingrés mitjà van tenir **crisis financeres greus** que van financers i van conduir molts bancs a la fallida; es van evaporar els beneficis econòmics que havien acumulat i una inestabilitat política.

La crisi de Rússia

Una de les més importants va ser la crisi de Rússia el 1998, resultat de l'aplicació de mesures liberalitzadores tradicionalment l'estat controlava totes les activitats productives, i que van provocar més pobresa i desigualta de la inflació, desocupació i un estat de corrupció generalitzada. La política de liberalització de preus exigida p inflació i va fer desaparèixer l'estalvi.

Malgrat l'existència d'una moneda sobreavaluada, no se'n va permetre la devaluació; en canvi, es va recoman financers, que no van fer sinó agreujar el problema del deute del país. Al final el que es va produir va ser una russa en un 45% i una gran fuga de capitals, entre ells els mateixos préstecs concedits per l'FMI per a pal·liar crisi.

La crisi de l'Argentina

La llarga crisi de 1990-2002 a l'Argentina és generalment entesa com a resultat de l'aplicació del Consens de l final de la dictadura a l'Argentina el 1983, els primers governs democràtics es van veure incapaços de resoldre **extern**, l'economia es va col·lapsar i la inflació va augmentar (el 1989 era d'un 200% mensual).

El populista Carlos Menem va introduir unes reformes basades en la liberalització comercial, la desregulació de

privatització de les empreses estatals. Tanmateix, la inflació no va créixer. Amb la intenció de frenar-la, el 1981 la Llei de convertibilitat, per la qual la moneda, el pes argentí, tenia un valor fix respecte al dòlar. Això va reduir la fixa de canvi i va provocar un augment de les importacions i una sortida constant de dòlars, mentre el país, imparablement, necessitava obtenir crèdits addicionals a l'exterior per a pagar el seu deute. Mentrestant, les reformes basades a Washington –privatització de les empreses estatals– havien reduït la infraestructura industrial del país i generant PIB va créixer i el 1999 el país va entrar en una recessió econòmica.

El 2001, el govern de Fernando de la Rúa va aprovar una sèrie de mesures (conegudes com *el corralito*) per a congelar el país mitjançant la congelació dels comptes bancaris durant un any. Enmig d'un gran descontentament social el 2002 el govern de Duhalde va abandonar la paritat pes-dòlar (el valor del pes va disminuir ràpidament fins a 1/10 per dòlar) i va decretar la pesificació, o conversió de tots els comptes bancaris denominats en dòlars a pesos a una devaluació subsegüent del pes va generar de nou una alta inflació (80%). El tremend impacte de la crisi va provocar que l'Argentina no es comencés a recuperar fins al 2004.

Crítiques contra el Consens de Washington

Les veus crítiques contra el Consens de Washington subratllen que no serveix com a recepta per aconseguir desenvolupament. Joseph Stiglitz, execonomista cap del Banc Mundial i un dels principals crítics respecte al Consens de Washington, argumenta que les polítiques fiscals conservadores, la privatització no són els instruments adequats per a garantir-lo. Per a Stiglitz, el lliure comerç i l'obertura dels països en desenvolupament a relacionar-se en un mercat altament competitiu en què les seves indústries són estrangeres; per tant, condueix a la destrucció de la indústria nacional.

Una cosa semblant succeeix amb l'**obertura a la inversió estrangera directa**, que als països subdesenvolupats és natural a baix preu. Desapareix posteriorment, quan la rendibilitat ja no és tan alta i, consegüentment, condueix a un gran creixement (amb l'afluència de capital) i a períodes llargs d'estancament. Quelcom de similar s'esdevé amb les **empreses estatals**, ja que són un terreny abonat per a la corrupció.

L'exemple més clar dels defectes del Consens de Washington van ser les **polítiques de condicionalitat** de l'FMI a l'Amèrica Llatina. Van empenyer les economies d'aquests països a una crisi rere l'altra a causa de la pressió sobre els països perquè augmentessin les taxes d'interès, de la privatització de les empreses estatals, de l'entrada sense restriccions d'estranger i de la reducció de les tarifes proteccionistes. Stiglitz sosté que, en el context de la globalització, per aconseguir desenvolupament no n'hi ha prou que les institucions internacionals apliquin receptes; s'han de respectar les seqüències i els ritmes que exigeixen les economies individuals.

De fet, els països que no es van sotmetre als dictats de l'FMI, com la Xina o Polònia, van aconseguir **consolidar** la seva economia. Tots dos països van optar per una privatització gradual.

- **Polònia** va proveir assegurances de desocupació i ajustaments de les pensions a la taxa inflacionària, i una reforma del mercat econòmic més eficient.
- La **Xina** va decidir crear una situació de competència entre empreses i de creació de noves empreses a les zones lliures, procedint a la privatització, de manera que el seu sistema econòmic es va beneficiar dels dos tipus d'empreses: les estatals i les privades. Així, va consolidar el creixement, encara que aquest no fos tan espectacular com el d'altres països.

En definitiva, les polítiques d'ajustament estructural de les institucions econòmiques internacionals, basades en el Consens de Washington, van servir per a reduir el problema del desenvolupament. Tampoc no van servir per a protegir els països davant

capitals liberalitzats que escapen al control dels estats i de les organitzacions econòmiques internacionals. La paradoxa d'aquesta última afirmació no es troba en via de solució. Però, si més no, la constatació de les deficiències del Consens de Washington que va començar a generar una nova aproximació al problema del desenvolupament vinculada al concepte d'economia de pobresa, intrínsecament associada als aspectes no econòmics del desenvolupament.

Això ha conduït a una nova visió des de les institucions econòmiques i financeres internacionals, en què apareix el concepte de **governança**. De fet, l'FMI el 1997 ja va decidir que era important la situació política dels països com a part essencial de l'aplicació de les polítiques econòmiques que es poguessin aconsellar. L'interès de l'FMI en la governança dels països, de la condicionalitat, ara relacionada amb quatre àrees noves, que no existien abans del final de la Guerra Freda:

- La despesa militar, que ha començat a aparèixer a les publicacions de l'FMI com un dels problemes més rellents dels països.
- La corrupció.
- Els assumptes relacionats amb la democràcia.
- Amb menys intensitat que els temes anteriors, el del respecte pels drets humans.

Aquestes noves tendències es van concretar el 2002 en la Conferència de Nacions Unides sobre Finançament i Desenvolupament, declaració final, anomenada Consens de Monterrey, va tenir el suport de l'FMI, del Banc Mundial, de l'Organització Mundial del Comerç i d'una àmplia representació d'ONG internacionals. Tanmateix, només cinquanta-cinc caps d'estat de la van signar els Estats Units, l'han ignorat.

El **Consens de Monterrey** aposta per la mobilització de recursos internacionals per al desenvolupament, especialment:

- La inversió estrangera directa i altres fluxos privats.
- La utilització del comerç internacional com un motor de desenvolupament.
- L'increment de la cooperació tècnica i financera per al desenvolupament.
- El tractament del problema del deute extern d'una manera financera sostenible.
- L'enfortiment de la coherència i la consistència dels sistemes internacionals comercials, financers i monetari per al desenvolupament.

En el futur es veurà l'aplicabilitat del nou model, que presenta fortes resistències per part d'alguns estats, i que planteja els problemes derivats de la lliure circulació de capitals.

La crisi financera i econòmica internacional del 2008

La crisi es va iniciar als Estats Units quan el 2003 el president de la Reserva Federal, Alan Greenspan, va prorrogar el preu del diner, fins a l'1%, per evitar els riscos de deflació i activar el consum. Això va implicar una injecció de liquiditat a l'economia i una relaxació del crèdit, i els bancs van començar a concedir crèdits immobiliaris a gran escala que van incrementar els interessos de les hipoteques, generant beneficis pels bancs.

Moltes de les hipoteques es van concedir a persones que no podien pagar-les, i els bancs, conscients d'aquests riscos financers tòxics, formats, en part, per aquests crèdits dolents. Al mateix temps, van minimitzar el risc, ja que de riscos donaven a aquests productes financers una qualificació excel·lent. Així es va iniciar una carrera de crèdits regulats i d'endeutament dels bancs a tot el món.

A partir del 2004 la Reserva Federal va decidir pujar els tipus d'interès de manera gradual. Els efectes es van veure reflectits al preu del diner, ja que del 2006, any en què l'increment del preu del diner es va combinar amb el problema de pagament de les hipoteces, els principals bancs occidentals van injectar nous diners a l'economia per evitar el col·lapse del mercat, però la transformació del problema en una crisi borsària mundial el 2008 i una crisi econòmica internacional. La situació encara més agreujada per la crisi alimentària global del 2008, motivada per una època de males collites, de pujades de preus i d'increment del preu dels fertilitzants i dels transports per l'augment del preu del petroli.

Els efectes de la crisi van provocar la fallida dels bancs d'inversió, com els nord-americans Lehman Brothers i el col·lapse del crèdit, fet que va generar una depreciació de les principals monedes internacionals (el dòlar i l'euro) i una crisi a Europa, la crisi va provocar el rescat financer de les economies de Grècia, Irlanda i Portugal per part del Banc Mundial. Les institucions financeres internacionals es van centrar en l'aplicació d'estrictes mesures fiscals i monetàries però això no va evitar l'augment del dèficit fiscal i del deute públic ni la fallida de molts bancs i moltes empreses, augment de la desocupació. Tot i que algunes economies van començar a sortir de la crisi a partir del 2010, encara no s'ha superat-la. Aquest fet posa en evidència els efectes nocius de la desregulació dels mercats financers, de la manca de control del front del mercat i de la necessitat de reformar les institucions financeres internacionals per tal de crear normes que previnguin crisis futures.

1.1.3. El nou regionalisme

En el context d'una economia global, han proliferat les iniciatives de **cooperació regional** en el terreny econòmic i d'integració que s'ha revisat en apartats precedents és un fenomen únic al món. No obstant això, la interacció i els esforços per a integrar les economies a escala regional s'ha desenvolupat també en altres àrees geogràfiques. L'incrementat de manera substancial la cooperació institucionalitzada entre estats, en una relació dinàmica en què es concretant esforços d'integració en una zona, es produïen més esforços en altres zones per a contrarestar els efectes negatius de la globalització.

El **nou regionalisme**, com s'ha denominat aquest procés, es dona essencialment en el terreny **comercial**, mitjançant preferències i, en alguns casos, acords de lliure comerç, que són tractats subscrits entre diversos països que tenen com a objectiu eliminar els aranzels sobre els productes importats. En alguns casos també s'han creat **unions duaneres**. La cooperació regional comercials actualment en vigor en diferents regions del món.

Taula 7. Acords regionals comercials en vigor que han estat notificats al GATT/OMC

Any d'entrada en vigor	Nom de l'acord	Països membres
1958	Comunitat Europea (tractat de Roma) – Unió Europea	Alemanya, Àustria, Bèlgica, Xipre, Dinamarca, Eslovènia, Espanya, Estònia, Finlàndia, França, Grècia, Holanda, Hongria, Irlanda, Itàlia, Letònia, Lituània, Luxemburg, Polònia, Portugal, Regne Unit, República Txeca, República Eslovaca, Suècia
1960	EFTA (Associació Europea de Lliure Comerç) (Convenció d'Estocolm)	Islàndia, Liechtenstein, Noruega, Suïssa

1961	CACM (Mercat Comú Centreamericà)	Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Hondures, Nicaragua
1968	TRIPARTITE (Acord Tripartit)	Egipte, Índia, Iugoslàvia
1973	PTN (Protocol sobre Negociacions Comercials entre Països en Desenvolupament)	Bangla Desh, Brasil, Xile, Corea del Sud, Egipte, Filipines, Israel, Mèxic, Pakistan, Perú, Romania, Tunísia, Turquia, Uruguai, Iugoslàvia
1976	Acord de Bangkok	Bangla Desh, Corea del Sud, Xina, Índia, Laos, Sri Lanka
1981	LAIA (Associació d'Integració Llatinoamericana)	Argentina, Bolívia, Brasil, Xile, Colòmbia, Cuba, Equador, Mèxic, Paraguai, Perú, Veneçuela
1981	SPARTECA (Acord de Cooperació Econòmica i Comercial de la Regió del Pacífic Sud)	Austràlia, Fiji, Illes Cook, arxipèlag Marshall, Illes Solomon, Kiribati, Micronèsia, Nova Zelanda, Papua Nova Guinea, Samoa Occidental, Tonga, Tuvalu, Vanuatu
1988	CAN (Comunitat Andina)	Bolívia, Colòmbia, Equador, Perú, Veneçuela
1989	GSTP (Sistema General de Preferències Comercials entre Països en Desenvolupament)	Algèria, Argentina, Bangla Desh, Benín, Bolívia, Brasil, Camerun, Xile, Colòmbia, Corea del Sud, Cuba, Equador, Egipte, Filipines, Ghana, Guinea, Guyana, Indonèsia, Iran, Iraq, Líbia, Malàisia, Mèxic, Marroc, Moçambic, Myanmar, Nicaragua, Nigèria, Pakistan, Perú, Romania, Singapur, Sri Lanka, Sudan, Tailàndia, Trinitat i Tobago, Tunísia, Tanzània, Veneçuela, Vietnam, Iugoslàvia, Zimbabwe
1991	MERCOSUR (Mercat Comú del Sud)	Argentina, Brasil, Paraguai, l'Uruguai
1992	AFTA (àrea de Lliure Comerç) – ASEAN (Associació de Nacions del Sud-Est Asiàtic)	Brunei, Cambodja, Filipines, Indonèsia, Laos, Malàisia, Myanmar, Singapur, Tailàndia, Vietnam

1992	ECO (Organització de Cooperació Econòmica)	Afganistan, Azerbaidjan, Iran, Kazakhstan, Kirguizistan, Pakistan, Tadjikistan, Turkmenistan, Uzbekistan
1993	ECOWAS (Comunitat Econòmica d'Àfrica Occidental)	Benín, Burkina Faso, Cap Verd, Costa d'Ivori, Gàmbia, Ghana, Guinea, Guinea Bissau, Libèria, Mali, Mauritània, Níger, Nigèria, Senegal, Sierra Leone, Togo
1993	MSG (Grup Capdavanter de Melanèsia)	Fiji, Illes Solomon, Papua Nova Guinea, Vanuatu
1994	CIS (Comunitat d'Estats Independents)	Azerbaidjan, Armènia, Bielorússia, Rússia, Geòrgia, Moldàvia, Kazakhstan, Ucraïna, Uzbekistan, Tadjikistan, Kirguizistan
1994	COMESA (Mercat Comú d'Àfrica Oriental i del Sud)	Angola, Burundi, Comores, Djibuti, Egipte, Eritrea, Etiòpia, Kenya, Madagascar, Maurici, Namíbia, República Democràtica del Congo, Rwanda, Seychelles, Sudània, Uganda, Zàmbia, Zimbabue
1994	EEA (Espai Econòmic Europeu)	Comunitat Europea, Islàndia, Liechtenstein, Noruega
1994	NAFTA (Acord de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord)	Canadà, Estats Units, Mèxic
1995	SAPTA (Acord Comercial Preferencial d'Àsia del Sud)	Bangla Desh, Bhutan, Índia, Maldives, Nepal, Pakistan, Sri Lanka
1997	CARICOM (Comunitat i Mercat Comú del Carib)	Antigua i Barbuda, Bahames, Barbados, Belize, Dominica, Grenada, Guyana, Jamaica, Montserrat, Saint Christopher i Nevis, Santa Lúcia, Saint Vincent i les Grenadines, Surinam, Trinitat i Tobago
1997	EAEC (Comunitat Econòmica Euroasiàtica)	Bielorússia, Kazakhstan, Kirguizistan, Rússia, Tadjikistan
1999		Camerun, Txad, Congo, Guinea Equatorial, Gabon, República Centrafricana

	CEMAC (Comunitat Econòmica i Monetària d'Àfrica Central)	
2000	EAC (Cooperació d'Àfrica Oriental)	Kenya, Tanzània, Uganda
2000	SADC (Comunitat de Desenvolupament de l'Àfrica del Sud)	Angola, Botswana, Lesotho, Malawi, Maurici, Moçambic, Namíbia, Sud-àfrica, Sudaïa, Tanzània, Zàmbia, Zimbabue
2000	WAEMU/UEMOA (Unió Econòmica i Monetària d'Àfrica Occidental)	Benín, Burkina Faso, Costa d'Ivori, Guinea Bissau, Mali, Níger, Senegal, Togo
2003	GCC (Consell de Cooperació del Golf)	Àrab Saudita, Bahrein, Emirats Àrabs Units, Kuwait, Oman, Qatar
2015	Unió Econòmica Euro-Asiàtica	Armènia, Bielorússia, Federació Russa, Kazakhstan, Kirguizistan
2016	Aliança del Pacífic	Colòmbia, Mèxic, Perú, Xile

No s'hi inclouen els acords bilaterals entre països ni entre els diferents TLC i països individuals; només s'indica l'any d'entrada en vigor, i no s'indiquen successives ampliacions o reformes. Font: Dades extretes de l'Organització Mundial de Comerç (<https://www.wto.org/>).

No obstant això, la cooperació del nou regionalisme és diferent de manera substancial de la dinàmica d'integració regional implica un procediment intergovernamental de presa de decisions per consens, un arbitratge i una resolució de conflictes centrada en casos particulars, la concentració en la cooperació econòmica, i especialment en el comerç i la integració coordinació de polítiques exteriors limitada a les negociacions comercials multilaterals.

Al contrari, la **integració** implica l'existència d'institucions supranacionals autònomes que sostenen les polítiques regional implica un procediment intergovernamental de presa de decisions per majoria, un tribunal permanent que desenvolupa l'arbitratge i la resolució de conflictes supranacional, el desenvolupament de les competències i polítiques no exclusivament econòmiques i l'establir un sistema de resolució de conflictes.

El nou regionalisme dels anys noranta va significar l'emergència de diverses iniciatives de cooperació regional. La realitat de la cooperació regional és complexa, ja que hi havia més d'una dotzena d'esquemes bilaterals, sul desenvolupament de les competències i polítiques no exclusivament econòmiques i l'establir un sistema de resolució de conflictes alguns països pertanyent simultàniament a diverses agrupacions.

El Tractat de Lliure comerç nord-americà

El Tractat de lliure comerç nord-americà (més conegut per les seves sigles en anglès, NAFTA) és un acord s Canadà, els Estats Units i Mèxic, pel qual aquests països es comprometen a una reducció gradual d'aranzels comercials per als productes fabricats als països membres, i també a l'eliminació de les barreres a la inversi

Es tracta d'un acord estrictament de caràcter comercial que es basa en procediments intergovernamentals de

El NAFTA és un acord que beneficia especialment l'**economia nord-americana**, ja que significa la supressió c la meitat de les seves exportacions a Mèxic. De fet, se'l pot considerar part d'una estratègia nord-americana q acords de lliure comerç a altres països de la regió, a Amèrica Central i a Amèrica del Sud. Com va ocórrer en e estratègia significa un alt risc per a l'agricultura i per a les manufactures de la resta de països, que podrien ter sostenir-se al mercat davant la competència dels productes nord-americans subsidiats.

En el marc del NAFTA, els Estats Units han iniciat el finançament de grans projectes d'infraestructura.

El Pla Puebla Panamà

El Pla Puebla Panamà és un programa de construcció d'un sistema integrat de transport, que facilitaria les c centres de producció de matèries primeres i els centres d'exportació. Aquest pla convergeix amb el del Banc Desenvolupament, de desenvolupament de la infraestructura viària i interconnexió energètica. Per als Estat: d'aquests plans està l'interès a facilitar les comunicacions amb l'àrea de Puebla a Mèxic, on hi ha les grans r gasistes del país i la producció de petroquímics, i també facilitar la connexió comercial amb la resta del cont

Per a Mèxic, el Pla Puebla Panamà és important ja que li permetria desenvolupar una economia basada en e maquiles. Les maquiles són empreses destinades a la fabricació de productes (tèxtils, calçat..) per a l'exporti d'obra barata, essencialment femenina, i que s'ubiquen en zones franques, lliures de càrregues fiscals i sens legislació laboral; a Mèxic, en diverses zones frontereres, hi ha centenars d'aquestes empreses, que són sut grans empreses nord-americanes. Un interès addicional per a Mèxic és industrialitzar el sud camperol. No és: situació la violència armada que s'ha desenvolupat en l'última dècada al país, il·lustrada pel conflicte de Chi

El Mercosur

Pel que fa a la resta del continent americà, des dels anys seixanta s'havien desenvolupat projectes per a integ en una àrea de lliure comerç, i les economies de Centreamèrica en un mercat comú. D'aquestes iniciatives, la consolidar és la de Mercosur, el Mercat Comú del Sud, entre el Brasil, l'Argentina, el Paraguai i l'Uruguai.

L'objectiu de Mercosur és la reducció progressiva de les barreres aranzelàries, crear un aranzel comú i enfor aquestes economies. Igual com ocorre amb el NAFTA, l'entramat institucional és molt feble i es basa en pro intergovernamentals de decisió.

APEC i ASEAN

A Àsia, les dues iniciatives de cooperació regional més importants són l'APEC i l'ASEAN.

L'**APEC** no és una organització regional, sinó un **fòrum de cooperació econòmica** de la regió d'Àsia-Pacífic c informal el 1989. Integra en l'actualitat vint-i-un països: Austràlia, Brunei, Canadà, Xile, Xina, Xina – Hong Ko del Sud, Malàisia, Mèxic, Nova Zelanda, Papua Nova Guinea, Perú, Filipines, Rússia, Singapur, Taiwan, Tailànd

L'APEC té com a objectius la reducció progressiva de les barreres aranzelàries, la coordinació de les polítiqui l'enfortiment de la seva posició negociadora en l'Organització Mundial del Comerç.

La gran virtut d'aquest fòrum, que no ha pogut desenvolupar el progrés cap a una àrea de lliure comerç, és q abordar qüestions no estrictament econòmiques, sinó relacionades amb assumptes **polítics** i de **seguretat**.

Per la seva part, l'**ASEAN**, l'Associació de Nacions del Sud-Est Asiàtic, va ser creada el 1967 i les seves succes membres han permès incorporar-hi alguns dels països anomenats tigres asiàtics. El 1992 va crear l'àrea de Lli l'AFTA, però el desenvolupament de l'organització encara no s'ha produït, tot i que ja s'han posat en marxa m d'aranzels intraregionals. No obstant això, serveix adequadament als objectius de **concertar posicions** entre a altres economies asiàtiques més poderoses, com la Xina, el Japó i Corea del Sud, i com a fòrum de debat d'e econòmics.

Des del 2003, l'ASEAN ha anat avançant en la construcció d'una comunitat en els àmbits econòmic, polític i de social i cultural. A la cimera de Kuala Lumpur del 2015 es va establir un ambiciós pla de treball per arribar a la Europea el 2025. ASEAN ha anat establint una xarxa de cooperació amb els països del seu entorn, especialmei asiàtiques més desenvolupades. Així doncs, ASEAN +3 (amb el Japó, Corea del Sud i la Xina) és un fòrum que del 1997, i ASEAN +6, des del 2007, inclou, a més dels països esmentats, l'Índia, Austràlia i Nova Zelanda.

Els BRICS

L'acrònim *BRICS* fa referència a un grup de països (Brasil, Rússia, l'Índia, la República Popular de la Xina i Suc simbolitzen el canvi en l'economia global. Aquests països, pel seu creixement econòmic en els primers anys de participació en el comerç mundial (on van passar del 8% l'any 2000 al 18% l'any 2014), ocupen un lloc entre desenvolupades i les que es troben en procés de desenvolupament.

Els cinc BRICS van celebrar la primera cimera el 2009 a Ekaterinburg, en el marc de la crisi financera mundial, la reforma de les institucions financeres internacionals per a donar més poder a les economies en desenvolupa procés de decisió més democràtic i transparent.

L'evolució dels BRICS ha estat ràpida, no tan sols per les seves dades econòmiques i per la seva demografia (i mundial), sinó per la voluntat expressa de cooperar en els àmbits comercial, polític i cultural; per la posada er l'Associació BRICS per a la Seguretat Global, la Pau i la Prosperitat, i per la creació, el 2014 a la cimera de For Desenvolupament amb seu a Xangai (la Xina) amb la missió de promoure el desenvolupament sustentable, les BRICS i altres economies emergents.

Taula 8. Els BRICS: creixement econòmic i poder comercial

Països BRICS	Població en milions	Creixement econòmic del 2000	Creixement econòmic del 2014	PIB per càpita del 2014	Percenta le: exportac mercede

					el con mundi 203
Brasil	203	4,4	0,1	11.571	
Rússia (Federació Russa)	146	10,0	0,6	12.874	
Índia	1239	7,6	11,5	1.633	
Xina (República Popular Xinesa)	1364	8,4	7,4	7.795	
Sudàfrica	54	4,2	1,5	6.483	

Font: dades extretes de *Brics Joint Statistical Publication 2015* (<https://www.gks.ru/free_doc/doc_2015/brics_eng.pdf) (https://www.gks.ru/free_doc/doc_2015/brics_eng.pdf) (l'Organització Mundial del Comerç)

1.2. La globalització desigual

Com s'ha assenyalat abans, la globalització és un fenomen que no solament no ha resolt les desigualtats al món, sinó que ha augmentat les diferències entre països rics i països pobres, i ha incrementat els nivells de pobresa a escala mundial, especialment a l'Àfrica subsahariana i Àsia del Sud.

El fons del problema de la desigualtat és la qüestió de l'accés al desenvolupament, un problema que no s'origina en la globalització i que no solament implica l'existència de diferències econòmiques entre països, sinó de distàncies en l'àmbit educatiu, sanitari, social i polític entre un grup de països molt ampli (la majoria del món) i els estàndards de desenvolupament.

1.2.1. Nivell de desenvolupament humà

En la taula 9 s'aprecia el **nivell de desenvolupament humà** per a diversos països desenvolupats, en via de desenvolupament i a l'Àfrica subsahariana, partint d'alguns indicadors clau, com el producte interior brut per càpita, les taxes de natalitat i de mortalitat, l'esperança de vida, l'accés a aigua potable i instal·lacions sanitàries, la taxa d'analfabetisme, l'accés a Internet i la població infectada del virus de la SIDA.

Taula 9. Selecció d'indicadors de desenvolupament humà de països desenvolupats, en via de desenvolupament i de l'Àfrica

País	PIB per càpita (en milers de dòlars, 2011 PPP)	Expectativa de vida en néixer	Percentatge població a càrrec (majors de 15 anys)
Països desenvolupats			

Noruega	67,614	81,7	
Japó	37,268	83,7	
Espanya	32,779	82,8	
Països en desenvolupament			
Índia	7,081	68,3	
Algèria	13,533	75,0	
Argentina	22,589	76,5	
Països de l'Àfrica subsahariana			
República Democràtica del Congo	680	59,1	
Moçambic	1,098	55,5	
Eritrea	1,490	64,2	

Font: Dades extretes de l'informe de Desenvolupament Humà 2016 del PNUD (<https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/hdr/2016-human-development-report.html>).

Com es pot comprovar a la taula 10, la situació global és especialment alarmant a l'Àfrica subsahariana, una s a altres països d'altres regions (com Haití). Les difícils condicions de vida a l'Àfrica es mostren en la taula segü de pobresa a l'Àfrica, a partir de l'indicador internacional de **mesurament de pobresa**, i que situa el llindar e inferiors als dos dòlars.

Taula 10. El llindar internacional de pobresa a l'Àfrica

País	Percentatge de població per sota del llindar internacional de pobresa (ingressos a 1,90 dòlars PPP)
Benín	
Burkina Faso	
Burundi	

Camerun	
Txad	
Congo	
Costa d'Ivori	
Etiòpia	
Gabon	
Gàmbia	
Ghana	
Guinea	
Guinea Bissau	
Kenya	
Lesotho	
Libèria	
Madagascar	
Malawi	
Mali	
Mauritània	
Moçambic	
Namíbia	
Níger	
Nigèria	

República Centreafricana	
República Democràtica del Congo	
Rwanda	
Senegal	
Sierra Leone	
Somàlia	
Sud-àfrica	
Sudam del Sur	
Sudan	
Swazilàndia	
Tanzània	
Togo	
Uganda	
Zàmbia	
Zimbabwe	

Font: Dades extretes de l'informe de Desenvolupament Humà 2016 del PNUD <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/hdr/2016> (<https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/hdr/2016-human-development-report.html>)

1.2.2. Països menys desenvolupats

La desigualtat del desenvolupament no és un fenomen que impacti negativament només l'Àfrica subsahariana 1971, les Nacions Unides han denominat "països menys desenvolupats" (LDC en les sigles angleses) un conjur greus problemes estructurals de desenvolupament econòmic i que tenen un risc més elevat de caure en la pot

Fins a la data s'han fet diverses conferències de Nacions Unides sobre aquests països. En l'última, que va tenir es va adoptar un programa d'acció per a la dècada 2011-2020, en què es va posar en relleu especialment la n s'incrementessin les mesures per augmentar la seva capacitat productiva i el seu desenvolupament humà i soc

Les Nacions Unides utilitzen **tres criteris bàsics** per considerar que un determinat país pertany a aquesta cat

- 1) L'existència d'un ingrés per càpita inferior als 1035 dòlars anuals en el període 2011-2013.
- 2) Uns actius humans febles mesurats a partir de l'índex de desenvolupament humà (nutrició, salut, educació
- 3) La vulnerabilitat econòmica.

Els 48 països menys desenvolupats segons les Nacions Unides

En l'actualitat formen part de la llista un total de quaranta-vuit països, trenta-quatre dels quals són africans Bangla Desh, Benín, Bhutan, Burkina Faso, Burundi, Cambodja, República Centreafricana, Txad, Comores, F del Congo, Djibouti, Guinea Equatorial, Eritrea, Etiòpia, Gàmbia, Guinea, Guinea Bissau, Haití, Kiribati, Laos Madagascar, Malawi, Mali, Mauritània, Moçambic, Myanmar, Nepal, Níger, Rwanda, Sao Tomé i Príncep, Sen Illes Solomon, Somàlia, Sudan, Sudan del Sud, Timor-Leste, Togo, Tuvalu, Uganda, Tanzània, Vanuatu, Ierr

El reconeixement dels problemes específics dels països LDC ha fet que les Nacions Unides impulsin programes **mesures especials de suport** que les economies desenvolupades han de dur a terme amb l'objectiu de redu comparatius en l'economia global, i també per tal d'enfortir les seves institucions i desenvolupar la seva infrae humans:

- D'una banda, es fan **concessions** cap a aquests països des del sistema comercial multilateral, com ara prel als mercats.
- D'altra banda, s'anima al **finançament del desenvolupament** per mitjà d'institucions financeres i de don multilaterals.
- Finalment, en els programes de cooperació de les Nacions Unides es prioritza l'**assistència tècnica** als LDC desenvolupats facin el mateix en els seus.

Les Nacions Unides també han reconegut el problema dels **països sense litoral** (*land-locked developing coun angleses*). En l'actualitat un total de trenta-dos països estan inclosos en la llista de LLDC, i molts d'aquests paí de ser també països menys desenvolupats.

Països sense litoral

La llista inclou Afganistan, Armènia, Azerbaidjan, Bhutan, Bolívia, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Repúbli Txad, Etiòpia, Kazakhstan, Kirguizistan, Laos, Lesotho, Malawi, Mali, Mongòlia, Nepal, Níger, Paraguai, Mold Swazilàndia, Tadjikistan, Antiga República Iugoslava de Macedònia, Sudan del Sud, Turkmenistan, Uganda, Zimbabwe.

Els problemes d'aquests països se centren en les seves greus dificultats per a créixer i desenvolupar-se a caus problemes, entre els quals destaquen:

- La pobresa de les seves infraestructures.
- La debilitat institucional i de les seves capacitats productives.

- L'existència de mercats interns molt petits.
- La seva llunyania respecte dels grans mercats internacionals.
- La seva alta vulnerabilitat als xocs externs.

Dificultats per a créixer

Alguns dels països d'Àsia Central estan ubicats en una distància de més de tres mil cinc-cents quilòmetres del port r mercaderies per a l'exportació han de travessar el territori de més d'un estat i utilitzar diversos mitjans de transport, encariment dels costos i de reducció de la competitivitat.

Precisament el **problema del trànsit** ha estat un dels tractats des dels fòrums internacionals. L'Assemblea G aprovar el 1995 el Marc General per a la Cooperació en el Transport i Tràfic entre aquest conjunt de països, el trànsit, a fi de trobar solucions a la marginalització d'aquestes economies.

Posteriorment, el 2003, les Nacions Unides van afavorir una conferència ministerial a Alma Ata (Kazakhstan) e països, de la qual va sorgir un programa d'acció per al desenvolupament d'infraestructures, polítiques de tràns comerç. Poc després, i en relació amb la Cimera de Desenvolupament de Doha, el 2005 els ministres de come es van reunir a Asunción (Paraguai) per a harmonitzar les seves posicions amb vista a les negociacions comer

Posteriorment, el 2014 es va celebrar una segona conferència a Viena entre els països sense litoral i els països aprovar el programa d'acció 2014-2024 que inclou l'aprovació de mesures per a facilitar el lliure trànsit, el des d'infraestructures i l'increment de la cooperació i la integració regionals.

1.2.3. Els objectius del Mil·lenni, la debilitat econòmica i la manca

La preocupació per aquesta situació de desigualtat i de greus dificultats per al desenvolupament va generar l'a Unides, que l'any 2000 va convocar una gran cimera internacional per a abordar aquests problemes. La **Cime** com a objectius de desenvolupament (ODM) una sèrie de problemes i temàtiques la millora substantiva o erad ser clarament assequible el 2015. Es tractà dels vuit objectius següents: 1) reduir a la meitat la pobresa extre l'ensenyament primari universal i 3) la igualtat entre els sexes; 4) reduir la mortalitat dels menors de cinc any 6) aturar la propagació del VIH/SIDA i el paludisme i d'altres malalties; 7) i garantir la sostenibilitat del medi 8) el foment d'una associació mundial per al desenvolupament.

Poc després de la Cimera del Mil·lenni, el 2002 va tenir lloc la Conferència Internacional sobre Finançament pe Monterrey, que va establir un marc d'àmbit mundial en què els països desenvolupats i els països en desenvolup adoptar mesures conjuntes per a reduir la pobresa. Aquell mateix any, els estats membres de les Nacions Un Sud-àfrica en la Cimera Mundial de Desenvolupament Sostenible, reafirmant els objectius del mil·lenni com a desenvolupament. Aquests ODM es van veure modificats el 2015 en el marc de la cimera de Desenvolupament Nova York, on es va aprovar també el pla d'acció Agenda 2030, per tal d'assolir-los. Els nous objectius de des (ODS) són disset i, com es mostra a la imatge de sota, inclouen els ODM de l'any 2000 i els objectius de l'Agenda aprovada a la cimera de Rio del 1992 i relançada el 2012 (cimera de Rio + 20).

(https://materials.campus.uoc.edu/daisy/Materials/PID_00246986/html5/img/20400_m3_203z.jpg)

Ampliació (https://materials.campus.uoc.edu/daisy/Materials/PID_00246986/html5/img/20400_m3_203z.jpg)

Font: Generalitat de Catalunya (<https://exterior.gencat.cat/web/.content/saeue/Imatge/Imatge_noticia_ODS.png_2088622265.png (https://exterior.gencat.cat/web/.content/saeue/Imatge/Imatge_noticia_ODS.png_2088622265.png)>)

No obstant això, el progrés en la consecució dels objectius és un camí lent i difícil, especialment a l'Àfrica subs evidenciant que la globalització econòmica, per si sola, **no ofereix solucions** a aquests problemes. Es poden **generals** per a explicar la situació actual.

1) En primer lloc, la **mala governança**, en el pla nacional, caracteritzada per la corrupció, les polítiques econ falta de respecte pels drets humans. El desenvolupament econòmic no progressa quan els governs no duen a t com promoure l'imperi de la llei, desenvolupar una política econòmica adequada, fer les inversions públiques r l'administració pública, vincular la societat civil en les grans decisions a escala nacional o que protegeixin els d

2) En segon lloc, la mateixa **debilitat de les economies** impedeix fer les inversions necessàries. Molts païso es veuen obligats a destinar part dels seus ingressos impositius al pagament del deute. Addicionalment, aques disposen de taxes d'estalvi baixes, ingressos impositius baixos i inversions estrangeres escasses. Les taules 11 dades d'especial rellevància:

- En la taula 11 figuren els fluxos d'inversió estrangera directa i s'hi mostra clarament la preferència dels inve desenvolupades o per les zones en desenvolupament més puixants en detriment de les zones menys desen
- La taula 12 ofereix dades sobre l'ajuda oficial neta per al desenvolupament procedent de fonts bilaterals o n vies de desenvolupament. Permet observar l'evolució d'aquests en els vint-i-cinc darrers anys i partint de cr tipus. Les dades demostren que des de 1995 l'ajuda va disminuir per a determinat grups de països (Àsia Or Llatina i el Carib, Orient Mitjà i el nord d'Àfrica i Àfrica Subsahariana) i que es recupera o augmenta a partir països d'Àsia Oriental i el Pacífic. L'increment de l'ajuda als grups d'Amèrica Llatina i el Carib, Orient Mitjà i subsahariana s'ha d'entendre tenint en compte que els destinataris són preferentment països en situació de (Colòmbia, Egipte, Àfrica Oriental, Turquia, l'Iraq, Síria, Afganistan). Moltes vegades l'ajuda oficial al desen els objectius de desenvolupament sostenible. Hi prevalen consideracions de política exterior, per al cas bilat desenvolupament centrats en criteris macroeconòmics, com és el de les institucions multilaterals.

Taula 11. Inversió estrangera directa (en milions de dòlars)

Regió	1980		1990		2000		2010	
	Fluxos entrants	Fluxos sortints	Fluxos entrants	Fluxos sortints	Fluxos entrants	Fluxos sortints	Fluxos entrants	Fluxos sortints
Total mundial	54.396	52.085	204.914	243.882	1.358.820	1.163.064	1.388.821	1.391.9
Economies desenvolupades	46.976	49.357	170.195	230.767	1.120.508	1.071.257	699.889	983.4

Economies en desenvolupament	7.396	2.728	34.657	13.115	232.390	88.639	625.330	358.0
Economies en transició	-	-	-	-	5.924	3.167	63.601	50.4
Economies desenvolupades: Estats Units	16.918	19.230	48.422	30.982	314.007	142.626	198.049	277.7
Economies desenvolupades: Europa	21.764	-	102.659	140.955	708.821	845.573	431.688	585.4
Economies en desenvolupament: Àfrica	400	1.097	2.845	658	9.651	1.532	43.571	8.6
Economies en desenvolupament: Amèrica	6.303	432	837	1.367	79.642	8.086	167.118	57.2
Economies en desenvolupament: Àsia	573	1.188	22.973	11.076	142.798	79.014	412.407	291.4
Economies en desenvolupament: Àsia de l'Est	980	-	9.143	9.654	11.798	66.538	203.579	196.3

Font: dades extretes d'UNCTAD (<https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf (https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf) 2016, United Nations Conference on Trade and Development.

Taula 12. Evolució de l'ajuda oficial neta per al desenvolupament de procedència bilateral i multilateral, 1990-2015 (er

Grups de països	1990	1995	2000	2005
Àsia Oriental i el Pacífic (excloent països de renda alta)	7.677	9.823	8.636	9.61
Europa i Àsia Central (excloent països de renda alta)	1.360	3.145	4.481	4.81
Amèrica Llatina i el Carib (excloent països de renda alta)	4.665	5.855	4.700	6.34
Orient Mitjà i Nord d'Àfrica (excloent països de renda alta)	11.717	5.502	4.655	28.21
	17.746	18.589	13.012	32.71

Àfrica subsahariana (excloent països de renda alta)				
Total parcial	43.165	42.914	35.484	81.90
Total mundial	58.233	58.980	49.830	108.20

Font: dades extretes del Banc Mundial

2. Tendències del sistema internacional de la pos

2.1. Globalització i reptes globals

Malgrat l'evidència del fenomen de la globalització en el terreny econòmic, subsisteixen dificultats per a definir establir l'impacte de la globalització en el sistema internacional, molt més per a poder qualificar-lo com a siste

Alguns autors, com Keohane i Nye, sostenen que la globalització és diferent de la **interdependència**. Interde que podia canviar segons les èpoques històriques, ampliant-se, com havia ocorregut des del final de la Segona se, com va succeir en el terreny econòmic després de la Gran Depressió dels anys trenta.

Per contra, per a aquests autors, globalització sempre significa **increment**, i es relacionaria amb l'existència d múltiples connexions en distàncies multicontinentals, en les quals les activitats tenen efectes en xarxa. Tanma homogeni ni equitatiu: com ja s'ha evidenciat en l'apartat anterior, al món moltes persones es connecten a Int què les possibilitats d'accés són molt limitades; el nivell de vida en general ha augmentat, però s'ha ampliat la pobres.

Però, a més de l'impacte que la globalització ha tingut en el terreny econòmic, també ha possibilitat que deter adquireixin la categoria de **preocupacions globals**, ja que alguns fenòmens, avui en dia, no es poden circum temporals determinats.

Preocupacions globals

Les pandèmies, com la SIDA, o el deteriorament de la capa d'ozó no respecten els límits imposats per les fr tractament efectiu i responsable és una responsabilitat de tots els actors del sistema internacional, ja que a éssers humans i les generacions futures.

En l'actualitat, es pot afirmar que l'era de la globalització defineix una **agenda global** en què apareixen deter que la Cimera Mundial de les Nacions Unides de 2005 no ha dubtat a qualificar de **reptes globals**. Al problem món, ja tractat en altres apartats, s'hi afegeix la preocupació pel medi ambient, la proliferació d'armaments, la democràtics i els drets humans, la lluita contra el terrorisme, l'existència de conflictes violents i els moviments

globals no són un subproducte de la globalització, encara que aquesta els faciliti. Es tracta d'assumptes que ja Guerra Freda, però que han adquirit noves dimensions i, sobretot, formen part de la nova agenda de les grans internacionals. Tanmateix, com veurem, són reptes complexos que impliquen la **interacció entre diversos a** estatals– i al voltant dels quals és difícil organitzar consensos respecte a la seva pròpia naturalesa i respecte a

2.1.1. La preocupació pel medi ambient

En el terreny mediambiental la globalització implica l'increment del **transport de matèries** i l'ús i la dissemin **químiques o biològiques** que afecten la salut i el benestar humà, com per exemple l'ús de substàncies que l o l'extensió del virus de la SIDA des de l'Àfrica a la resta del món.

Els temes mediambientals van emergir a l'agenda internacional en les últimes dècades del segle XX. Evidentm mediambientals no sorgeixen *ex novo*, però sí la preocupació pels efectes que la sobreexplotació dels recursos mediambiental tenien sobre el planeta. En efecte, es tracta d'un dels temes més globals de la globalització, ja mediambientals són transnacionals.

Les primeres iniciatives relacionades amb la protecció del medi ambient es van produir la primera meitat del s protecció de la vida salvatge, com la **Convenció Internacional de les Balenes**, de 1946.

La Conferència d'Estocolm

No obstant això, l'increment de la contaminació a causa de la creixent industrialització va ampliar l'agenda int realització el 1972 de la Conferència de Nacions Unides sobre el Medi Ambient Humà, coneguda com la **Confe** la ciutat on va tenir lloc. El seu objectiu era crear un marc institucional en què es poguessin coordinar temes r contaminació i els problemes mediambientals, i els seus treballs van definir els assumptes que serien centrals internacional de les dècades següents. Es va institucionalitzar la importància dels temes mediambientals i es v estats tenien la responsabilitat de cooperar en el tractament d'aquests problemes. Els països en desenvolupar una responsabilitat menor en el deteriorament mediambiental i que les accions que calia adoptar per a protegi d'anar lligades als esforços per a promoure el desenvolupament. Així, es va formalitzar la relació entre desenv en el context de la relació nord-sud.

La Conferència d'Estocolm va possibilitar, a més:

- La identificació dels recursos que constitueixen el patrimoni comú de la humanitat.
- L'establiment de xarxes de monitoratge de problemes mediambientals, com la contaminació marina o el del d'ozó.
- La creació del Programa de Medi Ambient de les Nacions Unides (PNUMA).

Les dècades següents es van desenvolupar les polítiques mediambientals i es van generar múltiples acords rec la implicació dels estats i de les organitzacions internacionals i múltiples ONG especialitzades, orientats sobre mediambiental.

L'informe Brundtland

La marginació dels temes relacionats amb el desenvolupament en l'agenda mediambiental va afavorir la creac sobre Medi Ambient i Desenvolupament, que el 1987 va fer públic el seu informe, l'**Informe Brundtland**, la n presidir. En l'informe es va promoure el concepte de **desenvolupament sostenible**.

S'entén per desenvolupament sostenible un desenvolupament que satisfà les necessitats del present sense possibilitats que les generacions futures satisfacin les pròpies, i incorporant la preocupació per l'eradicació d satisfacció de les necessitats humanes bàsiques.

La Conferència de Rio i els seus efectes

L'Informe Brundtland va preparar el camí per a la realització el 1992, una vegada acabada la Guerra Freda, de **Nacions Unides sobre la Terra**, a Rio de Janeiro, una de les cimeres mundials més importants que s'han du representants de cent cinquanta estats i representants de més de deu mil ONG. La Conferència de Rio va com el règim internacional sobre el medi ambient. La **Declaració** va proclamar vint-i-set principis que havien de gr amb el medi ambient i el desenvolupament, entre els quals es troben les responsabilitats nacionals en la prote necessitat del desenvolupament i de l'eradicació de la pobresa, i els drets dels ciutadans, de les dones i dels pr es va adoptar l'**Agenda 21**, un programa d'acció per al desenvolupament sostenible, la Convenció Marc sobre Convenció sobre la Diversitat Biològica i la Convenció per a Combatre la Desertificació.

L'Agenda 21 va desenvolupar posteriorment trobades específiques, com la Conferència sobre Població i Desenv 1994; la Conferència sobre el Desenvolupament Social de Copenhaguen, el 1995; la Conferència sobre el Pape de Pequín, el 1995, i la Conferència sobre Desenvolupament Urbà d'Istanbul, el 1996. Per la seva part, la Con Climàtic donaria lloc, després de les negociacions dels anys següents, al Protocol de Kyoto sobre el Canvi Clim a objectiu reduir un 5% fins al 2012 les emissions de sis gasos que provoquen l'escalfament global, especialm industrialitzats, que són responsables d'almenys un 55% de les emissions d'un dels gasos més contaminants,

La firma, el 2015, dels acords de París en el marc de la Convenció de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàt endavant. Els països es van comprometre a mantenir l'augment de la temperatura global per sota dels 2 graus

Encara que el procés de firma i ratificació dels acords ha permès la seva entrada en vigor, com mostra la taula d'estats participen de l'entramat internacional de protecció del medi ambient encara estem lluny de fer un pas l'escalfament global.

Així mateix, cal dir que els instruments internacionals per a vetllar pel compliment dels acords i dels seus obje definitiva, el problema del deteriorament mediambiental queda a les mans de la discrecionalitat dels estats. A assenyalar l'existència d'una paradoxa entre les activitats contaminants, de procedència privada, i els marcs le de vetllar pel medi ambient i que són propis dels estats. El problema resideix tant en la necessitat d'adequar e països com en la recerca, no sempre fàcil, de la complicitat dels agents econòmics privats pel que fa al cas.

Taula 13. La protecció internacional del medi ambient

Acord	Any	Ei er
Tractat antàrtic	1959	

Convenció sobre el Dret del Mar	1982	
Conveni de Viena per a la protecció de la capa d'ozó	1985	
Protocol de Montreal, relatiu a les substàncies que esgoten la capa d'ozó	1987	
Conveni de Basilea sobre el control dels moviments transfronterers dels rebuigs perillosos i la seva eliminació.	1989	
Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el canvi climàtic	1992	
Conveni sobre la Diversitat Biològica	1992	
Protocol de Kyoto de la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic	1997	
Acord de París de la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic	2015	
Protocol de Cartagena sobre seguretat de la biotecnologia. Conveni sobre la Diversitat Biològica	2000	
Convenció de les Nacions Unides de lluita contra la desertificació als països afectats per sequera greu o desertificació, en particular a l'Àfrica	1994	

Font: Dades extretes de les Nacions Unides (<https://www.un.org/>).

2.1.2. La proliferació d'armaments

El problema de la proliferació d'armaments també és un problema global i s'associa normalment a la proliferac massiva (especialment de les armes nuclears, i les biològiques i químiques), encara que recentment a aquesta de les armes convencionals.

• Armes nuclears

El coneixement de les conseqüències de l'ús de les armes nuclears va alimentar els esforços per a **prevenir la** es remunten a la dècada dels anys seixanta del segle passat. El règim de no-prolifерació que preveu el **Tracta nuclear** de 1968, la seva extensió el 1995 i la seva revisió de 2000 va constituir la primera pedra d'un règim anat afegint un altre tipus d'armament de destrucció massiva, tal com preveuen diversos tractats multilaterals mesures sobre el control d'armaments i procediments internacionals de verificació.

Taula 14. Principals acords sobre control d'armaments i desarmament

Acord	Any

Tractat sobre Prohibició de Proves Nuclears a l'atmosfera, a l'espai exterior o submarines	1963
Tractat per a la Prohibició de Proves Nuclears a l'Amèrica Llatina i al Carib (Tlatelolco)	1967
Tractat de No-prolifерació nuclear	1968
Convenció sobre la prohibició de desenvolupament, producció i emmagatzemament d'armes biològiques i tòxiques i la seva destrucció	1972
Convenció sobre prohibicions o Restriccions de l'ús de certes armes convencionals que es puguin considerar excessivament nocives o d'efectes indiscriminats	1980
Tractat sobre la Zona Lliure d'Armes Nuclears al Pacífic Sud (Rarotonga)	1985
Tractat sobre Forces Convencionals a Europa	1990
Convenció sobre la prohibició del desenvolupament, la producció, l'emmagatzemament i l'ús d'armes químiques i sobre la seva destrucció	1993
Tractat de la Zona Lliure d'Armes Nuclears al Sud-est Asiàtic (Bangkok)	1995
Tractat de Zona Lliure d'Armes Nuclears d'Àfrica (Pelindaba)	1995
Tractat Global de Prohibició de Proves Nuclears	1996
Convenció sobre la prohibició de l'ús, l'emmagatzemament, la producció i la transferència de mines antipersona i sobre la seva destrucció	1977
Convenció internacional per a la supressió d'actes de terrorisme nuclear	2005
Tractat de la Zona Lliure d'Armes Nuclears a l'Àsia Central	2006
Convenció sobre bombes de dispersió	2008
Tractat de Comerç d'Armes	2013

Font: Dades extretes de les Nacions Unides (<https://www.un.org/>).

En el terreny nuclear, algunes regions, com Amèrica Llatina, Àfrica, Àsia Central i el Sud-Est Asiàtic s'han anat més enllà del simple control i que han promogut les **zones lliures d'armes nuclears**. Però aquesta circumstà

Actualment hi ha cinc potències nuclears reconegudes en el Tractat de no-prolifерació nuclear (Xina, Rússia, Regne Unit). A aquestes cal afegir l'Índia, Pakistan i Corea del Nord, que han realitzat proves nuclears, i la p

nuclear d'Israel.

Israel, l'Índia i el Pakistan no formen part del TNP i les seves extensions. Corea del Nord va anunciar la seva n El fet que hi hagi un conjunt de països interessats a aconseguir aquest tipus d'armament o que es generin gre propòsit de les intencions d'altres (la crisi sobre el programa nuclear de l'Iran tancada el 2016, és un exemple àrees del món, i especialment a l'Orient Mitjà o al Nord d'Àsia, el problema de la proliferació nuclear persisteix

Per als estats, després de dècades de dissuasió nuclear en el període de la Guerra Freda basada en la no-guer poder destructiu de les armes nuclears, bé es podria entendre que les armes són una garantia de no-agressió.

No s'ha d'oblidar que subsisteixen **queixes serioses i fundades** respecte a la discriminació que impliquen els nuclear, ja que permeten que les cinc grans potències nuclears mantinguin el seu armament mentre que els p desitgin romandre en els marcs definits pel règim internacional. és més, hi ha una manifesta falta de consens potències nuclears i les que aspiren a ser-ho en un subproducte de la proliferació nuclear: la prohibició de pro

Com es pot comprovar en la taula 16, el Tractat de 1996 sobre prohibició global de proves nuclears encara no perquè no ha estat ratificat per uns quants països, com Corea del Nord, la Xina, l'Índia, Israel, Pakistan i Estat

Més enllà d'aquest debat, el problema de la proliferació nuclear està relacionat amb la **disseminació** de la tec civils i militars per tot el món. El 1945 només els Estats Units posseïen la capacitat tecnològica per a fabricar i Actualment, a més dels Estats Units i les altres potències nuclears, països com Alemanya, el Japó o les antigues comercien amb aquest tipus de productes.

De la mateixa manera, els **mitjans de desplegament** de les armes nuclears s'han sofisticat. Als anys cinquai bombarders de llarg abast, però després la tecnologia va desenvolupar els míssils balístics, que durant alguns uns quants països; en l'actualitat almenys trenta països disposen de tecnologia balística de diferents abasts.

Els arsenals nuclears

No estem parlant d'unes quantes desenes d'armes. Segons l'Oficina de les Nacions Unides per als Afers de l actualment hi ha 22.000 armes nuclears, la majoria de les quals són nord-americanes i russes. El SIPRI (St Peace Research Institute) va reduir la quantitat a 15.400 el 2016, de les quals 4.120 estan en funcionament

A les dimensions dels arsenals nuclears, s'hi afegeix un risc addicional: que les armes nuclears o els materials ser adquirides o robades per **grups terroristes**.

• Armes biològiques

Respecte a les **armes biològiques**, no hi ha cap estat que admeti estar-ne en possessió o disposar de progra és possible que els Estats Units i Rússia (que van disposar en el passat d'arsenals), i alguns països de l'Orient disposin d'algunes capacitats. La preocupació pel seu ús eventual per grups terroristes és menor que en el cas que comporten moltes dificultats tècniques en el seu maneig i la seva utilització.

• Armes químiques

Sobre el tema de les armes químiques, Rússia i els Estats Units han estat els països amb estocs més grans. No quants països disposen d'aquesta capacitat en l'actualitat, però sí que es coneix que l'incompliment de la Conv que obliga els països a destruir els seus estocs d'agents químics, és un fet, ja que només una quarta part del i destruïda el febrer de 2006. Aquest tipus d'armes poden ser adquirits o fabricats per grups terroristes amb me

cas de les armes comentades anteriorment.

• **Armes convencionals**

En el terreny de les armes convencionals, la proliferació d'armaments és gairebé tan preocupant com el cas de massiva. D'entre totes, les **armes petites i lleugeres** són les més mortíferes, ja que normalment són les utilitzades en violència (guerres, conflictes, delinqüència, tràfic de droga).

Malgrat la poca atenció que s'ha prestat a aquest tipus d'armes, el seu control és molt més difícil que en el cas de les armes massives, i el seu ús està molt més lligat a tot tipus d'activitats, no solament la militar. Només el 2005, van ser assassinats més de mig milió de persones en diferents conflictes. Segons dades de les Nacions Unides, hi ha al món més de 100 milions d'armes, una per cada dotze persones, moltes d'elles a mans privades. Els grups de pressió de la indústria d'armes, de moment, s'asseixeixen un acord internacional sobre aquesta matèria.

2.1.3. La defensa dels valors democràtics i els drets humans

La idea que els éssers humans són portadors de drets té un origen europeu, que apareix en el dret positiu de l'època del segle XVIII, amb la Llei de drets dels Estats Units de 1791 i la Declaració sobre els drets de l'home i del ciutadà de 1789.

No obstant això, l'acceptació de l'existència de drets humans de manera universal només apareix en el període de la Segona Guerra Mundial. El primer acte internacional, la **Declaració Universal dels Drets Humans**, es produeix el 1948 a l'Assemblea General de les Nacions Unides. Des de llavors, s'han succeït els acords internacionals i regionals, com la Convenció internacional de protecció dels drets humans i que inclou acords internacionals contra l'ús de la força en situacions de genocidi, el tractament dels presoners de guerra, i ha possibilitat la creació del Tribunal Penal Internacional el 1998.

Taula 15. La protecció internacional dels drets humans i contra l'ús de la força

Acord	Any	Entrada en vigor
Declaració Universal dels Drets Humans	1948	--
Convenció per a la prevenció i el càstig del crim de genocidi	1948	1951
Convenció de Ginebra relativa al tractament dels presoners de guerra	1949	1950
Convenció europea per a la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals	1950	1953
Convenció internacional per a l'eliminació de totes les formes de discriminació racial	1966	1969
Convenció internacional sobre els drets civils i polítics	1966	1976
Convenció internacional sobre els drets econòmics i socials	1966	1976
Convenció interamericana sobre els drets humans	1969	1978

Convenció internacional sobre la supressió i el càstig del crim d' <i>apartheid</i>	1973	1976
Convenció internacional sobre l'eliminació de la discriminació contra les dones	1979	1981
Carta africana sobre els drets humans i dels pobles (Carta de Banjul)	1981	1986
Convenció contra la tortura i altres tractes o càstigs cruels inhumans o degradants	1984	1987
Convenció sobre els drets del nen	1989	1990
Convenció internacional sobre la protecció dels treballadors migrants i les seves famílies	1990	NO
Declaració de Viena i Programa d'acció sobre drets humans	1993	--
Estatut de Roma del Tribunal Penal Internacional	1998	2002

Font: Dades extretes de les Nacions Unides (<https://www.un.org/>).

No obstant això, hi ha una diferència marcada entre l'existència d'un règim internacional de drets humans i el seu desenvolupament. De fet, en absència d'organismes que tinguin jurisdicció universal i sobre els estats, són el **dret intern** de cada estat i els que han de dirimir si hi ha pràctiques que impliquen una violació dels drets humans.

Els **delictes de genocidi** han estat els únics sobre els quals s'han creat jurisdiccions internacionals. El delicte més recordat és l'Holocaust contra els jueus perpetrat pel règim nazi. Durant la Guerra Freda, el genocidi més recentment ha estat possible crear un Tribunal Penal Internacional per a determinats delictes, encara que la seva jurisdicció sobre els estats que en formen part. Creat el 1988 sota els auspicis de les Nacions Unides, encara que el seu sistema, és un tribunal de justícia internacional permanent la missió del qual és jutjar les persones que han comès crims de guerra i de lesa humanitat, com l'esclavitud, l'*apartheid*, l'extermini, els assassinats, les desaparicions forçades i l'agressió. Té la seva seu a La Haia.

La idea de crear un **Tribunal Penal Internacional** no va prosperar fins als genocidis de Bòsnia i Rwanda. L'iracienès però no ha estat signat ni ratificat pels Estats Units, Rússia, la Xina (tres dels cinc membres permanents del Consell de Seguretat) i el Japó. Els primers casos coneguts per la Cort van ser situacions de greus violacions dels drets humans a la República del Congo, Uganda i Sudan (Darfur). En aquests països, la situació de conflicte armat va generar una violència que va provocar el genocidi: més de tres milions i mig de morts en el cas congolès la segona meitat dels anys noranta, i més de dos milions de morts en el conflicte de Darfur.

A més del Tribunal Penal Internacional, hi ha altres dos tribunals especials, creats per les Nacions Unides.

- El **Tribunal Penal Internacional per a l'ex-Iugoslàvia** va ser establert el 1993. Té jurisdicció sobre els crims (crims contra la humanitat, genocidi, delictes sexuals i tortura vinculats amb el genocidi bosnià, de la primera guerra mundial i que va produir més de dos-cents mil morts.

- El **Tribunal Especial per a Rwanda** jutja els delictes de genocidi comesos en el conflicte d'aquest país als ocasionar la mort de més de vuit-centes mil persones.

Malgrat que el delictes de genocidi és una de les atrocitats més grans que es puguin cometre contra els éssers violació més freqüent en matèria de respecte pels drets humans. Les dimensions d'aquest problema apareixen documents de les organitzacions no governamentals especialitzades en aquest camp, com Amnistia Internacional. S'hi evidencia que els països que no respecten les convencions internacionals o bé no en formen part són molt

En absència d'una jurisdicció internacional en l'àmbit del respecte pels drets humans, el càstig de conculcar-lo. Evidentment, això no és possible quan les violacions es produeixen en estats en què no hi ha imperi de la llei. exercir des de la comunitat internacional perquè es respectin els drets humans depenen de les circumstàncies

Durant la Guerra Freda, per exemple, aquest tema va ser una arma llancívola declaratòria dels Estats Units contra països de l'est, sense que comportés la posada en pràctica d'accions punitives sobre això. De la mateixa manera humans que es produïen als països aliats dels Estats Units, molts d'ells dictadures cruentes, no van implicar cap governs que les practicaven.

Aquesta aproximació, basada en conveniències de política exterior i emmascarada amb el respecte a la sobirania en la postguerra freda, quan la violació dels drets humans s'ha començat a considerar un **problema global** que més decidida. El debat s'ha centrat en diversos aspectes.

1) D'una banda, en l'existència o no de drets humans universals. No és que hi hagi desacords fonamentals respecte pels drets humans, sinó que, com que el règim internacional sobre drets humans inclou aspectes molt drets econòmics fins als drets dels pobles, l'universalisme destrueix les diferències entre diverses societats i cultures

Drets humans específics

El debat contemporani sobre l'existència d'uns drets humans des del **punt de vista àrab** (la Carta àrab de aprovada pel Consell de la Lliga àrab el 1994, en què s'accepta la restricció dels drets humans per raons de que atorga un paper central a la família per damunt de l'individu), **musulmà** (la Declaració del Caire sobre l'Islam, de 1990, que afirma la llibertat de l'home i el dret a una vida digna d'acord amb la Llei islàmica i la l'individu a Al·là i) o **asiàtic** (la proposta de Carta asiàtica de drets humans, de 1998, que atorga un paper important per les cultures i tradicions de les comunitats) són bones il·lustracions de les dificultats que trobem en l'aplicació d'aquests drets.

2) D'altra banda, el debat també inclou la relació entre drets humans i govern democràtic. Es tracta d'afirmar que democràtics respecten més que els autoritaris els drets humans, i també d'associar el respecte pels drets humans amb llibertats públiques als principis de separació de poders i la seva garantia, al bon govern i a la governança democràtica

Així, s'ha anat forjant en els últims anys el criteri de vincular el respecte pels drets humans amb el progrés en incloure els processos pels quals les autoritats són elegides, són monitoritzades i són reemplaçades, la transparència ciutadana. Al seu torn, la bona governança està indissolublement associada a la consecució d'un desenvolupament sostenible. reflecteixen nombrosos documents de les Nacions Unides, el Banc Mundial o la mateixa Unió Europea. No obstant això, les polítiques de condicionalitat de les grans organitzacions internacionals incorporen cada vegada més el respecte pels drets humans en la pràctica de les relacions interestatals o fins i tot de les mateixes organitzacions internacionals o regionals és un reflex dels interessos de política exterior sobre la resta de consideracions. Totes les potències del sistema internacional, fins i tot les que pateixen de **falta de coherència** referent a això.

3) Finalment, el debat incorpora la relació entre les violacions dels drets humans per part d'un estat determinat i la

de la comunitat internacional, que deriva en justificació per a l'ús de la força i la intervenció humanitària de genocidi, tortura o abusos dels drets humans. Precisament, la idea d'intervenció, que es desenvoluparà més endavant, és una contradicció amb els principis bàsics sobre els quals s'assenta la societat internacional –la sobirania dels estats– i ha implicat conseqüències per al dret internacional.

De nou, com ja s'ha assenyalat, ens trobem aquí davant el dilema entre els principis i l'existència de situacions: estats no compleixen les seves funcions bàsiques de protecció de la seguretat dels seus ciutadans, sinó que, a la font d'inseguretat.

2.1.4. El terrorisme

Després dels atacs terroristes de l'11 de setembre de 2001, el fenomen del terrorisme ha entrat de ple en l'agenda internacional. Tanmateix, el tema del terrorisme ha estat relacionat amb la seguretat i la geopolítica en el primer lloc de l'agenda internacional, especialment arran de la creació de xarxes com Al-Qaeda o el Daesh (també conegut amb el nom d'Estat Islàmic).

- La inseguretat davant el terrorisme ha tornat a renacionalitzar, reestatalitzar les polítiques, reafirmant la idea dels estats.
- La por que les fronteres difuses de la globalització també puguin servir per a la mobilitat dels terroristes i el desenvolupament de noves idees, impulsen els estats a reconstruir les fronteres.
- Els esforços per a prevenir que els terroristes utilitzin els seus recursos han conduït a un control més ferri sobre el finançament de capital.
- La por que les fronteres poroses permetin la penetració dels terroristes ha conduït al desenvolupament de noves mesures de fronteres, visats i viatges; a una reducció, en molts països, de les llibertats públiques, i a una posada en d'emergència que, també en molts casos, contravenen o suspensen les garanties jurídiques.

El terrorisme s'associa normalment a la globalització, però tampoc, com en els casos anteriors, no és un fenomen nou. ha hagut al llarg de la història. Un dels primers referents és el grup dels sicaris zelotes, terroristes jueus que aprofitaven la seva posició per a atemptar contra el govern romà, o la secta dels Assassins, que al segle XI operava a l'Orient Mitjà. El terrorisme va aparèixer a la Revolució Francesa. El terme *terror* es va emprar el 1795 per a referir-se a una política per a protegir el govern dels Robespierre dels anomenats contrarevolucionaris.

Actes terroristes recents

Els exemples d'actes terroristes recents els trobem en l'atac contra les ambaixades nord-americanes a Kenya el 1998; els atacs contra Nova York i Washington el 2001, a Madrid el 2003, o a Londres el 2005; la matança a l'any 2004 o a un tren a Bombai el 2006, o els nombrosos atemptats a l'Iraq, Síria o el Pakistan, entre d'altres.

Es tracta d'un terrorisme transnacional, com el d'Al-Qaeda o Daesh, que opera en xarxa i creua les fronteres. s'ha vist facilitat per la globalització. és imprevisible i prové d'actors no estatals.

El terrorisme és un terme difícil de definir, en part per la seva pròpia evolució i en part perquè és una activitat que canvia. Els objectius del terrorisme no són les víctimes que són assassinades o pateixen ferides en un atemptat, sinó que els grups terroristes volen fer reaccionar en un determinat sentit. No hi ha una definició objectiva de terrorisme, ja que depèn de la perspectiva des de la qual es mira.

sobre quines accions constitueixen un acte de terrorisme. No obstant això, hi ha alguns **trets comuns** que cal

- 1)** En primer lloc, el terrorisme és un **acte polític**, ja que implica la comissió de determinades activitats amb l'objectiu de canviar el poder polític.
- 2)** En segon lloc, el terrorisme és una activitat que utilitza la violència, de la mateixa manera que la guerra, però amb **actors estatals**, ni encara en cas que qual dels grups terroristes rebin suport militar, polític o econòmic d'algun país. Pot haver-hi estats que utilitzin la violència i terroritzin la seva població (mitjançant l'estat de terror i l'opressió) i (mitjançant un acte de guerra), però aquests actes no es poden considerar com a part de l'actual fenomen de terrorisme.
- 3)** En tercer lloc, el terrorisme és un **acte de violència deliberada** contra persones innocents.
- 4)** I en quart lloc, el terrorisme és un acte de **violència asimètrica** que difícilment es pot combatre amb mitjans iguals.

El sistema internacional en el qual emergeixen els grups terroristes influeix en la seva naturalesa i les seves motius. El terrorisme actual és un terrorisme que conté **elements d'identitat i doctrina religioses**, una característica que el diferencia dels terrorismes basats en la identitat nacional o la lluita anticolonial.

A finals dels anys noranta, es van fer aparents quatre **tendències del terrorisme modern**:

- Un increment en els atacs amb motivació religiosa.
- Una reducció del nombre total d'atemptats.
- Un augment de la letalitat en cada acte.
- Un augment dels objectius contra els Estats Units i els seus aliats.

L'era de la **Gihad**, que cobra carta de naturalesa i notorietat internacional amb els atemptats de l'11 de setembre, ofereix solucions polítiques per a abordar alhora el problema de l'existència de fanàtics religiosos, els terroristes, i de les entitats que els donen suport i que estan motivades per raons més polítiques. Hi ha **dos nivells d'anàlisi** del terrorisme:

1) El primer nivell d'anàlisi és el de la motivació altament religiosa de grups petits de terroristes. El terrorisme és perillós per diversos motius.

- En primer lloc, implica una lluita entre el bé i el mal, entre creients i no creients.
- En segon lloc, aquests grups tenen una conducta violenta per a plaure o per a complir, explícitament o implícitament, recorrent a visions apocalíptiques de destrucció.
- En tercer lloc, els grups no es consideren compromesos per valors o lleis seculars i romanen relativament aïllats. En aquesta situació, les mesures més adequades per a combatre el terrorisme inclouen la negació de suport i armes. Les mesures militars que han desenvolupat alguns països, com per exemple els Estats Units a l'Afganistan, són ineficaces, com ja s'ha demostrat.

2) El segon nivell d'anàlisi, relacionat amb els suports a aquests grups, és el d'un medi de mal govern, pobresa i desigualtat bàsics que es dona sobretot en el món no desenvolupat. El problema no és solament el desmantellament d'aquests grups, sinó canviar les condicions que permeten a aquests grups adquirir aquest poder, i que està vinculat, per als països desenvolupats, a la lluita entre els països rics i els pobres o entre l'elit i els no privilegiats a l'interior dels països. Des de diversos fets, com els atemptats del 11 de setembre, s'apunta a aquestes consideracions, en el sentit d'afrontar les situacions que puguin ser aprofitades pels grups terroristes i les ideologies extremistes i la deshumanització de les víctimes, els conflictes violents, la mala governança, la falta de transparència, els abusos contra els drets humans, la discriminació per motius religiosos o polítics, l'exclusió política i la marginació dels grups vulnerables.

Cal subratllar un últim aspecte d'especial rellevància. La circumstància que el terrorisme gihadista, sigui musulmà, té l'aparició de **sentiments d'arabofòbia i islamofòbia** especialment preocupants per dues raons.

- La primera deriva del fenomen migratori i de l'existència de comunitats d'origen musulmà en diferents països, que corren el risc de **veure's estigmatitzades** pel pànic antiterrorista que associa el terrorisme al fet arab.
- La segona raó és que el gihadisme prové d'una zona molt convulsa, poc desenvolupada, amb règims allunyats de la idea de democràcia liberal, creuada per diversos conflictes sense resoldre, en què s'han produït en els últims anys intervencions militars internacionals i la qual es percep com una causa d'inestabilitat internacional, amb el risc dels riscos de **fractura politicocultural** en el futur.

2.1.5. Noves guerres i vells conflictes

La situació internacional durant el període de la Guerra Freda havia estat el resultat directe de la divisió europea en blocs militars antagònics immediatament després de finalitzar la Segona Guerra Mundial. Els conflictes interns i els afanys hegemònics quedaven subjugats i vinculats a la supremacia políticomilitar de dues superpotències: els Estats Units i la Unió Soviètica. Els conflictes nuclears, que van utilitzar l'increment constant dels seus arsenals com a mitjà per a mantenir un cert ordre mundial i als seus interessos i com a dissolvent de divergències (intra-blocs i inter-blocs) davant el risc real d'escenificació d'una guerra nuclear. No és que no hi hagi guerres durant la Guerra Freda, sinó que aquestes eren enteses com a part del sistema internacional, indirectament, de la confrontació entre les dues superpotències.

El problema que es planteja **després de la Guerra Freda** implica diversos nivells d'anàlisi.

- D'una banda, un augment de la conflictivitat internacional, que s'allibera dels límits bipolars, ocasionada pel canvi de poder i els recursos i d'enfrontament interestatal o entre governs i altres grups no estatals.
- De l'altra, un increment de les guerres internes, causades per rivalitats ètniques i per la competència per recursos i poder.
- Finalment, la continuació de la implicació de grans potències (i d'organitzacions regionals com l'OTAN) en el cas de Rússia en el conflicte de Txetxènia, o dels Estats Units i el Regne Unit a l'Iraq o a l'Afganistan.

Un altre nivell d'anàlisi és el que correspon a la **naturalesa de les guerres**. Ja no es tracta de guerres tradicionals entre exèrcits. Es tracta de guerres en què almenys una de les parts és privada, és a dir, no és un estat, i en què es genera guerra, crim organitzat i violacions dels drets humans, que genera genocidi i milions de desplaçats i refugiats. Els conflictes que s'originen en la Guerra Freda, com els de l'Orient Mitjà, paral·lelament a l'aparició de la violència, són zones, com a la regió dels Grans Llacs.

Les guerres a l'ex-Iugoslàvia

En finalitzar la Guerra Freda es va produir un moment d'eufòria, a Europa i a escala internacional. El desmembrament de la Unió Soviètica en quinze nous països (les revolucions de vellut, com s'han denominat) i la divisió de Txecoslovàquia en dos estats, van significar un augment significatiu de la violència armada. S'aspirava a un nou ordre internacional en què la guerra o la protecció dels drets humans quedaven eliminada.

Tanmateix, al cap de poc temps, la guerra va esclatar de nou a Europa, després de quaranta-cinc anys d'absència. La caiguda del mur de Berlín i el procés de desintegració del bloc de l'est i de la mateixa Unió Soviètica van coincidir amb l'aparició de moviments d'aspiracions independentistes i secessionistes a la zona central i oriental d'Europa (i potser el van facilitar), en la reinterpretació del **principi d'autodeterminació dels pobles** i de manifestació de la voluntat de **reordenar** l'ordre internacional.

les aspiracions de diferents nacionalitats.

Iugoslàvia, l'estat dels eslaus del sud constituït a partir de diverses nacionalitats (serbis, croats i eslovens) i catòlics i ortodoxos i musulmans), s'havia consolidat durant el període de la Guerra Freda com una illa "no alineada" ni respecte a la seva política exterior i a la seva actuació internacional, però en la seva política interna, la Iugoslàvia assentava sobre l'hegemonia sèrbia en detriment dels altres grups nacionals.

Les desiguals dinàmiques econòmiques de les diferents repúbliques iugoslaves i l'intricat procés de recerca i intercomunitaris després de la desaparició política del "titisme" poden haver condicionat que a partir de mitjans s'iniciés el procés desintegrador a Iugoslàvia, que culminaria el 1991, sota la síndrome de la libanització, anomenada d'independència d'Eslovènia i de Croàcia.

Amb una barreja d'incertesa i suport polític, la majoria de països europeus, sens dubte influïts per la política a l'exterior, van donar la seva benedicció al procés desintegrador de Iugoslàvia. No obstant això, la situació interna ja feia del conflicte, que es va anar encadenant progressivament fins a arribar a la **confrontació militar**. L'exèrcit iugoslau negativament a la "secessió" eslovena i es va iniciar una breu lluita armada (de només deu dies) que va finalitzar immediatament després, es va iniciar el conflicte armat entre Sèrbia i Croàcia, una guerra que va durar set mesos de 1992 amb un alto el foc supervisat per les Nacions Unides.

L'eufòria nacionalista a l'ex-Iugoslàvia també es va ampliar a Bòsnia i Hercegovina, una altra de les repúbliques que proclamava la seva sobirania el 15 d'octubre de 1991. La cadena de reconeixements internacionals va començar d'abril a la Unió Europea, el dia 7 els Estats Units) i Bòsnia i Hercegovina va ser admesa com a membre de les Nacions Unides de 1992, juntament amb Croàcia i Eslovènia.

L'abril de 1992 es va iniciar la **guerra a Bòsnia**. Essencialment, la guerra va ser conseqüència de les aspiracions que no havien acabat de liquidar les seves diferències, i podien haver entès l'esclat del conflicte armat a Bòsnia mitjà per a prosseguir la seva disputa bilateral al territori dels altres. D'aquesta manera, el conflicte de Bòsnia de redefinició i reajustament del sistema internacional, es pot entendre com una disputa territorial i política per la península balcànica entre els dos estats més poderosos sorgits del mapa de l'antiga Iugoslàvia, Croàcia i Sèrbia, i com un conflicte de diferents comunitats, recolzades des de l'exterior.

El conflicte a Bòsnia va ser, de fet, tant el resultat directe de la **desintegració de l'antiga Iugoslàvia** com d'una **comunitat internacional** davant una realitat canviant a l'inici de la postguerra freda.

Des de l'inici, la **comunitat internacional** es va mostrar preocupada pel conflicte. Es va témer que el conflicte a repúbliques ex-iugoslaves (Macedònia) i es regionalitzés, incloent-hi Albània i Grècia –pels problemes de les muntanyes (Sèrbia) i a Grècia i pel problema macedoni. Els esforços de la comunitat internacional, representada pels equips de les Nacions Unides i de la Unió Europea, es van centrar en la combinació de dos tipus de mesures: la recerca d'una solució i l'amenança d'utilitzar la força militar com a instrument de pressió.

La **inacció internacional** va ser fruit de la falta de consens entre les grans potències (europees i extraeuropees) políticament desitjable per a la zona balcànica i respecte a les prioritats de les respectives agendes polítiques.

- Per als Estats Units, les prioritats eren l'economia i les zones d'interès vital (Àsia, Orient Mitjà i el Carib), de Bòsnia.
- Per a Rússia, els assumptes principals estaven vinculats al manteniment de l'estabilitat política interna i de l'OTAN.
- Per als països europeus, els temes fonamentals eren l'enfortiment de la Unió Europea i les relacions amb els

- Per als països de l'est, les relacions amb la Unió Europea i l'OTAN.
- Per a l'Aliança Atlàntica, el manteniment de l'equilibri entre els països europeus i els Estats Units.

Per tant, Bòsnia **ocupava un lloc molt allunyat** de les prioritats polítiques.

60 resolucions sense aplicar

Així mateix, la guerra de Bòsnia va evidenciar la **debilitat** i els **límits** d'actuació de les Nacions Unides en la zona. Entre 1991 i 1995 es van aprovar més de seixanta resolucions sobre la situació a l'ex-Iugoslàvia que implicaven coerció variades: aïllament diplomàtic, expulsió d'organitzacions multilaterals, embargaments d'armes, embargaments econòmics, bloqueig naval, zones d'exclusió aèria, corredors aeris i terrestres d'ajuda humanitària, control de fronteres i línies d'alto el foc i establiment d'enclavaments sota protecció de les Nacions Unides, sense que cap d'elles s'aplicés completament.

Les Nacions Unides van crear quatre grans missions al territori de l'antiga Iugoslàvia. De totes elles, la UNPRO de les Nacions Unides al territori de Bòsnia i Hercegovina, per a missions humanitàries i de protecció de la població, va ser la més coneguda. Les contradiccions derivades de la **inadequació entre mitjans i finalitats, especialment respecte a la debilitat i protecció d'un conjunt de ciutats que no podien ser defensades militarment de manera adequada, grans matances, com la de Srebrenica, contra la població bosniana**.

Les possibilitats d'intervenció militar directa per a acabar la guerra es van veure enfosquides per la **falta de cohesió** del Grup de Contacte, més proclius a permetre que la dinàmica militar "ordenés" el problema bosnià i a actuar no permetés una capitalització ràpida –per a alguna de les grans potències– d'una sortida negociada. No és casualment els Estats Units el país que animés en un moment crucial de la guerra els bombardeigs de l'OTAN contra les posicions d'aquesta manera, forçés les parts a un pacte de partició –els acords de Dayton de la tardor de 1995–, emergint de la pau i relegant els països de la Unió Europea a una posició secundària.

Els **resultats** de la guerra de Bòsnia van ser la creació d'un estat "protegit" per forces internacionals i un territori de població civil. A més, no es va impedir el trasllat del conflicte a Kosovo. L'oposició albanesa a la sobirania de l'antiga Iugoslàvia conduïa a la creació d'un grup separatista, l'Exèrcit d'Alliberament de Kosovo, que va començar les seves activitats el 1996. El 1998 la guerra era ja de baixa intensitat i a partir de 1999 era una guerra oberta. La controvertida decisió de la guerra en contra de Iugoslàvia per a protegir la població kosovar segurament va impedir una mortaldat i la creació d'un altre "protektorat" a la zona balcànica. Kosovo va proclamar la seva independència l'any 2008 i els països de l'ONU fins al moment (incloent-hi la majoria de membres de la UE i de l'OTAN).

Guerres a la regió dels Grans Llacs

Aquesta convulsa regió no ha estat l'única africana on han tingut lloc guerres cruentes en la postguerra de la Segona Guerra Mundial. Civils de Rwanda i la República Democràtica del Congo, i les seves derivacions regionals, cal afegir-hi les de Sierra Leone, el Sudan i Algèria. Excepte en l'últim cas, totes tenen en comú la **rivalitat ètnica** pel control dels recursos i de ser conflictes armats en què la privatització de la violència, l'aferissament contra la població civil, unit a les pressions econòmiques i sanitàries, han provocat genocidis gravíssims, milions de refugiats i un debilitament addicional de la regió.

La **guerra a Rwanda** s'inicià el 1994. Rwanda era un país amb dos grans grups ètnics, una majoria hutu, donant independència a Bèlgica, i una minoria tutsi, marginada del poder. La rivalitat ètnica, motivada per la debilitat

incrementar a partir del 1989 després de la caiguda del preu mundial del cafè, principal recurs per a l'exportació de refugiats a Uganda i amb el suport del govern d'aquell país van iniciar una activitat armada amb l'objectiu de controlar el territori hutu. Aquesta primera guerra va finalitzar amb l'acord de pau d'Arusha el 1993, que va propiciar la creació d'un nou format per representants dels dos grups ètnics. L'aplicació dels acords havia de ser garantida per una missió d'observadors de l'UNAMIR.

Tanmateix, a partir del 1994 les milícies radicals hutus, anomenades *Interhamwe*, van començar a fustigar i a assassinar membres de sectors governamentals, ja que es va finançar amb diners provinents dels programes de desenvolupament. L'abril del 1994, l'assassinat del president rwandès Juvenal Habyarimana i del president de Burundi Cyprien Ntaryamira va desencadenar l'inici de les matances contra els tutsis i contra els hutus moderats, fet que provocà que milers de refugiessin al Zaire i a Tanzània, en un context d'inacció internacional, ja que les exigües forces franceses i bé no van retirar del país.

El conflicte **es va traslladar al Zaire**, l'actual República Democràtica del Congo, que va reaccionar expulsant incrementant les dimensions del genocidi contra els dos grups ètnics (la mort d'almenys vuit-centes mil persones d'altres drets humans (tortures, amputacions, violacions).

Després del genocidi rwandès, el conflicte armat a la República Democràtica del Congo va prosseguir, el 1996, el dictador Mobutu Sese Seko amb l'opositor Laurent Kabila, que finalment va aconseguir ocupar el poder el 1997. En aquest país va continuar fins al 2003, una segona fase del conflicte armat en què el govern de Kabila, amb Zimbabwè, Namíbia, el Txad, Líbia i el Sudan, es va enfrontar a la guerrilla que tenia el suport de Rwanda i Uganda.

Les guerres de l'Orient Mitjà

Al mateix temps que se succeïen les declaracions que donaven per finalitzada la Guerra Freda i es clamava per un nou ordre basat en un enfortiment del multilateralisme, va esclatar la crisi provocada per la invasió iraquiana de Kuwait, el 1990, el **Golf**.

Les causes d'aquesta guerra estan relacionades amb la situació del mateix Iraq i amb el context regional quan l'Iran i l'Iraq el 1988. La feble situació de l'economia iraquiana i la seva autopercepció com a potència hegemònica en terreny polític i militar, després del suport que li van brindar els països del golf i els Estats Units en l'esforç de fer que els dirigents iraquians, liderats per Saddam Hussein, decidissin perpetrar un cop de mà contra el seu poble i separaven diversos contenciosos.

La **reacció internacional**, com no podia ser d'una altra manera tractant-se d'un país i d'una regió rics en petroli va produir en el terreny militar i diplomàtic. Als Estats Units es va afegir el Consell de Seguretat de les Nacions Unides **coalició internacional** per a alliberar Kuwait, la qual cosa es va produir diversos mesos després, el febrer del 1991, internes en la coalició van permetre que, malgrat la seva aclaparadora inferioritat militar, el règim de Saddam Hussein pogués mantenir el poder. Tanmateix, la situació al final de la guerra distava de ser estable.

- D'una banda, s'havien animat les **aspiracions secessionistes** de la població kurda al nord i de la població siriana a l'oest, els Estats Units i el Regne Unit van decidir imposar unes zones d'exclusió, que coincidien amb les fronteres d'aquestes comunitats, en què les forces armades iraquianes no podien actuar, encara que aquesta mesura no garantia una possibilitat per a continuar la fustigació militar contra Saddam Hussein.
- D'altra banda, l'Iraq es va veure sotmès a **dures sancions internacionals**, que, entre altres, li prohibia d'exportar petroli i de comprar aliments i medicines.

Aquesta situació, que no va produir canvis substancials en el règim d'Hussein però sí que va **precipitar les tensions** a la població del país, va romandre invariable fins al 2003, quan es produeix la decisió unilateral nord-americana d'atacar l'Iraq amb arguments esgrimits pel govern de George Bush –l'amenaça que representarien les armes de destrucció massiva seva relació amb el terrorisme d'Al Qaeda– eren **falsos**.

És més adequat entendre la decisió nord-americana en el context d'una política exterior més agressiva després de l'11 de setembre i la invasió consegüent de l'Afganistan per a enderrocar al règim talibà i desmantellar Al-Qaeda que de moment no s'ha pogut materialitzar. Així, la intervenció i l'ocupació nord-americanes de l'Iraq i el post-Saddam Hussein representarien un **factor de distracció** orientat al consum intern, en un país la població del qual culpables després dels atemptats terroristes de l'11 de setembre, i permetria, a més, un moviment estratègic cap a l'Orient Mitjà i Àsia Central, una zona convulsa i inestable que concentra els grans recursos energètics del món.

Aquesta segona guerra dels Estats Units contra l'Iraq va ser una guerra inacabada, que amenaçava amb ocasionar un país immers en una cruenta guerra civil que ja havia provocat més de mig milió de morts, i en la qual no es veia cap eficaç que conduïssin a l'estabilitat interna.

A més de les guerres de l'Iraq, a l'Orient Mitjà el **conflicte palestinoisraelià** es va aguditzar després de la Guerra Civil d'aquest conflicte té arrels històriques que es remunten al final de la Primera Guerra Mundial. El seu punt d'inflexió el 1967, any en què es desencadena la Guerra dels Sis Dies (la tercera guerra àrab-palestina-israeliana), quan Israel va ocupar territoris àrabs: d'una banda, els que segons el Pla de partició de les Nacions Unides de 1947 corresponien a la població jueva que havien estat integrats en l'armistici de 1949 a Egipte (franja de Gaza) i a Jordània (Cisjordània); d'altra banda, la península del Sinaí (Egipte) i els Alts del Golan (Síria), a més d'ocupar el sector oriental de Jerusalem.

Les crítiques internacionals constants a Israel per la negativa a retirar-se dels territoris ocupats, el constant desenvolupament polític i militar que el gran aliat israelià (Estats Units) té a Orient Mitjà, l'atomització del món àrab i les escasses oportunitats per a la pau van fer que un front militar obert per part de Palestina contra Israel van ser factors que van propiciar que, a finals de la dècada dels 1990, l'Organització per a l'Alliberament de Palestina (OAP) i el mateix govern israelià s'inclinessin per buscar una solució pacífica.

Malgrat la paralització de les negociacions durant la guerra del Golf (1990-1991), motivada pel suport jordà i iranià a l'Iraq el 1991 es va iniciar un procés obert de negociació entre les parts en la **Conferència sobre l'Orient Mitjà** inaugurada el 1991, que va produir resultats més importants d'aquest procés van ser dos: una autonomia palestina limitada en algunes zones de l'Orient Mitjà a partir de 1993, i el Tractat de pau entre Israel i Jordània de 1994.

Els dos grans èxits del procés van ser el fet que estava basat en l'acceptació per les dues parts –Israel i els palestins– d'una solució pacífica del conflicte s'havia de basar en el principi de pau per territoris i en el reconeixement per part de l'Organització per a l'Alliberament de Palestina, que va obrir la porta a la normalització de l'activitat política entre palestins i a la creació d'un incipient entramat semiestatal, l'Autoritat Nacional Palestina, amb un govern i un sistema judicial propi.

En segon lloc, l'ambigüitat dels acords, alimentada per la dinàmica política interna a Israel i per les deficiències d'efectivitat de lideratge palestí van propiciar una difícil concreció d'aquests acords. Després de 1995, quan es produí el primer ministre israelià, Isaac Rabin, els acords es van bloquejar un cop la coalició del Likud va accedir al govern israelià, la política israeliana d'ampliació de les colònies en territori palestí i de construcció d'un mur de separació entre les zones d'ocupació aguditzant les tensions que van acostar a l'esclat d'una cruenta segona **intifada palestina** (aixecament popular) el 2000. Els esforços dels mitjancers internacionals –reunits en el Quartet, format pels Estats Units, Rússia, França i la Unió Europea– no han aconseguit que es produeixin avenços significatius que permetin augurar l'acabament d'aquesta situació a curt termini.

Conflictes intractables i guerres de la primavera àrab

La postguerra freda també s'ha caracteritzat per l'increment d'un tipus de guerres –que alguns autors anomenen que enfronten les forces militars dels estats amb els oponents no estatals, que a vegades operen transnaciona guerres internes i guerres regionals que entrecreuen diverses causes, essent les més importants el fracàs de l respondre les demandes de diferents grups, les ambicions dels actores externs i l'emergència de xarxes trans veritables franquícies amb objectius desestabilitzadors, com Al-Qaeda o Daesh (Estat Islàmic).

Les primeres manifestacions d'aquestes guerres es van produir a l'Afganistan i l'Iraq després de les invasions i del 2001 i del 2003, respectivament. La destrucció de l'estat i la incapacitat de dissenyar noves estructures co diferents identitats i sensibilitats van condemnar aquests països a convertir-se en exemples de conflictes "intr recorren a la violència per a resoldre profunds clivatges ètnics, culturals o racials o de lluita per recursos escass Cauques, del Sahel o de la Banya d'Àfrica són exemples il·lustratius d'aquest tipus de conflicte. En tots els cas pèrdua de vides humanes i greus crisis humanitàries i de refugiats.

Les regions del nord de l'Àfrica i de l'Orient Mitjà es van sumar a aquest grup de guerres contemporànies a pa multitudinàries i populars contra règims dictatorials de principis del 2011 –conegudes amb el nom de *primaver* a pràcticament tots els països en una onada de mobilitzacions sense precedents: Tunísia, Egipte el Iemen, Líbi menys incidència, a Algèria, Jordània, Mauritània, l'Aràbia Saudita, Oman i el Líban.

Tot i que la pressió popular va fer caure els règims de Mubarak a Egipte, Gadafi a Líbia i Ben Ali a Tunísia, les consolidar a aquest darrer país. Una intervenció militar saudita l'any 2011 a Bahrain i un cop d'estat militar el les possibilitats de canvi. Al Iemen i Síria la resistència dels governs al canvi van desembocar en guerres civils diversos països i aparició en l'escenari de la guerra d'actors armats transnacionals (Al-Qaeda i DAES), complic conflictes. A Líbia, el buit de poder posterior al derrocament de Gadafi va ser ocupat per diversos grups armats milicianització del país, i per les xarxes transnacionals abans esmentades.

Aquests conflictes estan lluny de resoldre's. A la complexitat derivada dels factors interns i transnacionals s'afe potències regionals (Aràbia Saudita, Turquia) o internacionals (els Estats Units, Rússia), cadascuna amb els se

2.1.6. Migracions i refugiats

El fet migratori i la mobilitat de les persones han augmentat en les últimes dècades com a conseqüència dels c convertit el món en un mercat global.

No obstant això, no s'ha d'inferir de les dades globals que el fenomen migratori sigui un fenomen que tendeixi mateixa manera en tot el planeta. Si s'observa la taula 16, que mostra els percentatges de migrants al món di períodes entre el 1990 i el 2015, es pot apreciar que la tendència s'incrementa de manera notable només a Eu Malgrat la crisi econòmica i financera, la vitalitat econòmica i la forma de vida en aquestes regions exerceix de persones procedents d'altres països menys desenvolupats.

Taula 16. Migració al món

Regió	Percentatge de migrants sobre població el 1990	Percentatge de migrants sobre població el 2000	Perc
-------	--	--	------

Àsia	1,6	1,4	
Àfrica	2,6	2,1	
Europa	6,7	7,7	
Amèrica Llatina i el Carib	1,6	1,1	
Amèrica del Nord	9,8	13,0	
Oceania	18,0	19,1	
Regions desenvolupades	7,1	9	
Regions menys desenvolupades	1,8	1,5	
Països menys avançats	2,1	1,6	

Font: dades extretes de l'International Migration Report 2015, Nacions Unides (<https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf (<https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf>)).

El fenomen migratori, per tant, manté una estreta relació amb l'economia i es produeix des dels països en vies als països desenvolupats i industrialitzats en virtut de dos factors: la necessitat de mà d'obra en determinats s econòmica i les expectatives d'un futur millor dels individus.

Adicionalment, interessa destacar que els treballadors migrants solen ser una **font d'ingressos** per a les ecc d'origen. A la taula 17 es mostra una selecció de països en què les remeses de treballadors representen un pe seves economies. I en la taula 18 es mostren els països amb les diàspores més grans; el fet que no tots aques desenvolupats posa en evidència que l'increment de la mobilitat és un fenomen lligat a la globalització.

Taula 17. Alguns països en què les remeses de treballadors representen més d'un 10% del seu PIB

País	2000	2010	
Armènia	9,53	18,03	
El Salvador	13,43	16,21	
Gàmbia	n.d.	12,15	
Hondures	6,60	16,53	
Jordània	21,81	13,71	

Libèria	n.d.	2,93
Nepal	n.d.	21,28
Moldàvia	13,78	23,25
Senegal	4,99	11,43
Palestina	20,03	10,40

Font: dades extretes d'UNCTAD.

Taula 18. Els països amb les diàspores més grans (en milions de persones)

País	2000	
Índia	8	
Mèxic	9	
Rússia	11	
Xina	6	
Bangladesh	5	
Pakistan	3	
Ucraïna	6	
Filipines	3	
Síria	-	
Regne Unit	4	
Afganistan	5	
Polònia	2	

Font: dades extretes del *Migration Report 2015*, Nacions Unides
(<https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf
(https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf)>).

No obstant això, el fenomen migratori s'ha convertit en un fenomen problemàtic, no tant per les seves dimensions sinó perquè implica l'emergència de **minories ètnicoculturals** en molts països.

Els estats reclamen l'autoritat absoluta sobre qui té dret a entrar i sortir del seu territori. La globalització econòmica ha facilitat la circulació de béns, serveis i capitals, però no ha inclòs la lliure circulació de persones. Els països s'esforcen a controlar la migració, basant-se en arguments com la demanda de mà d'obra, la protecció del benestar o, fins i tot, la seva cultura. En relació amb aquest tema, el fenomen de les **màfies que trafiquen amb migrants** amb la connivència de sectors governamentals, són un fet preocupant, ja que el que s'ha dit anteriorment se situa en un context de **humanitari** que això genera i el **desenvolupament d'una activitat delictiva** davant la qual els estats i les organitzacions internacionals no han pogut crear encara polítiques adequades.

L'emergència de minories ètnicoculturals als països d'acollida sol tenir un impacte en els usos socials, les perspectives econòmiques, la política interna i les relacions que es mantenen amb els països d'origen, especialment quan les minories mantenen contactes extraterritorials.

Tanmateix, com s'ha assenyalat quan hem parlat dels diferents aspectes de la globalització en la seva relació amb el problema, el de les migracions, juntament amb els altres derivats de l'existència de desigualtat, no es poden abordar sense produir **més cooperació** entre els **actors econòmics**, essencialment privats, els estats i les **organitzacions internacionals** que, de moment, no sembla entreveure's en el futur immediat.

Les dades que s'han mostrat permeten deduir que les migracions contemporànies no solament es deuen a factors exclusivament intrarregionals, a diferència del que passava fa una dècada. Actualment, un alt component de les migracions està motivat per l'existència de guerres, persecució política o situacions de debilitat extrema de les estructures estatals, com la fugida de la població cap a altres països, fet que els converteix en refugiats. Com mostra la taula 19, és un fet que les migracions de regions del món i està directament relacionat amb la por i la violència.

Taula 19. Refugiats al món segons ACNUR-UNHCR, 2015

Regió	Total de refugiats a finals de 2015
Àfrica Central i Grans Llacs	
Àfrica Oriental i Banya d'Àfrica	
Àfrica del Sud	
Àfrica Occidental	
Total Àfrica	
Amèrica	
Àsia i el Pacífic	
Europa	
Orient Mitjà i nord d'Àfrica	
Total mundial	

Font: adaptat de *Global Trends. Forced Displacement in 2015*. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR); (<<https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html>>).

La crisi dels refugiats a Europa

Aquesta crisi humanitària, la més gran a Europa des de la Segona Guerra Mundial, va començar l'any 2011 quan sirians van arribar al Líban, a Turquia, a Jordània i al Kurdistan iraquí. L'ACNUR va denunciar el 2013 que el nombre de refugiats era de més de dos milions i que aquest fet s'havia convertit en l'èxode de refugiats més gran des del genocidi del Daesh va anar conquerint territori a Síria i a l'Iraq, l'èxode es va anar incrementant. El col·lapse de les capes dels països propers al conflicte va generar la migració cap a Europa.

A mitjans de novembre del 2015 ja s'havien produït més de 800.000 arribades per mar concentrades majoritàriament a països europeus: Grècia, amb més de 600.000, i Itàlia, amb 142.000. Segons Eurostat (l'Oficina Estadística de la Unió Europea) el 30 de novembre del 2015 més de 800.000 persones havien demanat asil als països de la UE, la majoria a Alemanya procedien de Síria, i un 19%, de l'Afganistan.

Europa va respondre tard i d'una manera insuficient a aquesta crisi humanitària. El setembre de 2015, quan l'èxode havia desbordat les capacitats de Grècia i Itàlia i els mitjans de comunicació mostraven a l'opinió pública europea que arribaven per mar o creuaven a peu les fronteres d'alguns països europeus, com Hongria, la Comissió Europea va proposar a distribuir entre els membres de la UE 120.000 refugiats segons un sistema de quotes obligatòries. Els mitjans de comunicació de 23 dels 28 països de la UE, però, només van tenir en compte el repartiment de refugiats sobre una base obligatòria. Paral·lelament, una cimera extraordinària del Consell de la Unió Europea per tractar el problema va adoptar mesures per tal de contenir l'onada de refugiats: per una banda, ajudes als països veïns de Síria (Turquia, Jordània) i reforçament de les fronteres exteriors de la UE. En alguns països (Bulgària, Eslovènia, Àustria, Hongria) els governs van reforçar les fronteres per impedir l'entrada de refugiats, amb el suport de part de l'opinió pública.

2.2. Tendències del sistema internacional

El sistema internacional que s'inaugura amb la Guerra Freda perd part dels seus elements definidors després de la caiguda de la Unió Soviètica, ja que es posa fi a la bipolaritat. No obstant això, el sistema internacional de la postguerra freda continua sent bipolar. No es poden fer divisions taxatives entre un sistema i l'altre, ja que la mateixa evolució de la Guerra Freda, com la seva fi, són el resultat de supòsits bàsics de funcionament del sistema i va incorporar noves fractures, dinàmiques i problemàtiques que l'actualitat.

La fractura nord-sud, els problemes de desenvolupament econòmic, la conflictivitat armada, l'augment de les tensions i d'integració són fenòmens que s'evidencien durant el sistema bipolar i, a causa de la seva permanència, són elements que defineixen el sistema contemporani. L'altra tasca, la de distingir els elements nous que incorpora aquest nou sistema, és una tasca complexa, ja que es tracta d'un sistema que, a més d'estar en formació, ha sofert diverses convulsions i canvis.

No obstant això, diverses tendències interrelacionades apareixen com a **trets definidors** del sistema internacional contemporani:

- La tendència que els estats i les organitzacions internacionals tinguin un paper més actiu en la gestió i resolució de conflictes que ha conduït a l'intervencionisme humanitari.
- Un enfocament multidimensional de la seguretat internacional en què interactuen actors públics i privats.

- Una erosió del paper de l'estat com a actor internacional en benefici d'altres actors, sobretot dels actors no estats.
- Un sistema internacional en què es produeix una certa coexistència i tensió entre l'anarquia, la cooperació i la hegemonia dels Estats Units.

2.2.1. L'intervencionisme humanitari i l'intervencionisme unilateral

L'increment dels conflictes després de la Guerra Freda, essencialment conflictes interns amb derivacions regionals, ha reduït l'esperança d'aconseguir el final de les guerres i va augmentar la preocupació per com gestionar-los. L'activitat internacional, regional i d'alguns estats per a frenar o reduir aquests conflictes es va incrementar notablement a través de nombroses intervencions en aquests conflictes.

En la majoria dels casos, aquesta intervenció es va produir en el terreny clàssic de les missions de pau de les Nacions Unides. La taula 20, les missions de manteniment de la pau es van multiplicar en tots els continents després de la fi del desbloqueig del Consell de Seguretat i l'actuació renovada de la Secretaria General de l'organització.

Taula 20. Missions de manteniment de la pau de les NU posteriors a 1989

Zona	Nom	Missió
Àfrica	UNAVEM 1 (missió de verificació de l'ONU a Angola)	Verificar la retirada de tropes cubanes.
Àfrica	GANUPT (grup d'assistència de l'ONU per al període de transició a Namíbia)	Garantir la independència de Namíbia.
Àfrica	UNAVEM II (missió de verificació de l'ONU a Angola)	Verificar l'alto el foc entre el govern i l'UNITA.
Àfrica	MINURSO (missió de l'ONU per al referèndum del Sàhara Occidental)	Supervisar l'alto el foc i organitzar i assegurar la celebració del referèndum.
Àfrica	ONUSOM I (operació de l'ONU a Somàlia)	Supervisar l'alto el foc.
Àfrica	ONUMOZ (operació de l'ONU a Moçambic)	Ajudar en el compliment de l'acord de pau entre el govern i els rebels.
Àfrica	UNOMIR (missió d'observació de l'ONU per a Uganda i Rwanda)	Supervisar la frontera.
Àfrica	ONUSOM II (operació de l'ONU a Somàlia)	Establir un entorn segur per a l'assistència humanitària.
Àfrica		Ajudar el compliment de la pau

	UNAMIR (missió d'assistència de l'ONU a Rwanda)	
Àfrica	UNOMIL (missió d'observadors de l'ONU a Libèria)	Donar suport a l'aplicació dels acords de pau.
Àfrica	UNAVEM III (missió de verificació de l'ONU a Angola)	Restaurar la pau i la reconciliació nacional.
Àfrica	MONUA (missió d'observadors de l'ONU a Angola)	Consolidació de la pau
Àfrica	UNOMSIL (missió d'observació de l'ONU a Sierra Leone)	Supervisar la situació de seguretat i militar.
Àfrica	MINURCA (missió de l'ONU a la República Centreafricana)	Mantenir i millorar la seguretat i estabilitat.
Àfrica	MONUC (missió de l'ONU a la República Democràtica del Congo)	Vigilar l'alto el foc i les zones de possible inestabilitat.
Àfrica	UNAMSIL (missió de l'ONU a Sierra Leone)	Col·laborar en la posada en pràctica dels acords de pau.
Àfrica	MINUEE (missió de l'ONU a Etiòpia i Eritrea)	Supervisar l'alto el foc.
Àfrica	UNMIL (missió de l'ONU a Libèria)	Aplicar l'alto el foc i el procés de pau.
Àfrica	ONUB (missió de l'ONU a Burundi)	Instaurar la pau i la reconciliació nacional.
Àfrica	ONUCI (operació de l'ONU a Costa d'Ivori)	Missió política de vigilància de l'alto el foc i suport al procés
Àfrica	UNMIS (missió de l'ONU al Sudan)	Donar suport a l'aplicació de l'acord de pau entre el govern i l'exèrcit d'alliberament del poble sudanès.
Àfrica	UNAMID (operació de l'ONU i la Unió Africana a Darfur (Sudan)	Protegir els civils a la frontera amb el Txad i la República Ce
Àfrica	MONUSCO (missió d'estabilització de l'ONU a la República Democràtica del Congo)	Protegir la població civil i ajudar el govern en l'estabilització

Àfrica	UNISFA (força interina de l'ONU per Abyei (Sudan)	Protegir la població civil i facilitar la distribució d'ajuda huma
Àfrica	UNMISS (missió de l'ONU a Sudan del Sud)	Consolidar la pau i la seguretat al nou estat de Sudan del Su
Àfrica	MINUSMA (missió d'Estabilització Integrada Multidimensional de l'ONU a Mali)	Donar suport a l'estabilització i a les autoritats de transició.
Àfrica	MINUSCA (missió d'Estabilització Integrada Multidimensional de l'ONU a la República Centrafricana)	Protegir civils i donar suport al procés de transició política.
Amèrica	ONUCA (grup d'observadors de l'ONU a Amèrica Central)	Verificar el compliment dels compromisos de posar fi a l'aju moviments de la regió per part de Costa Rica, el Salvador, i Guatemala i Nicaragua.
Amèrica	ONUSAL (missió d'observadors de l'ONU al Salvador)	Verificar l'aplicació d'acords entre el govern i el Frente Farat para la Liberación Nacional.
Amèrica	UNMIH (missió de l'ONU a Haití)	Prestar assistència per a la preservació d'un entorn estable.
Amèrica	UNSMIH (missió de suport de l'ONU a Haití)	Ajudar el govern a mantenir un entorn estable.
Amèrica	MINUGUA (missió de verificació de l'ONU a Guatemala)	Verificar l'acord d'alto el foc entre el govern i la Unitat Revol Nacional Guatemalena.
Amèrica	UNTMIH (missió de transició de l'ONU a Haití)	Suport al govern i per a la professionalització de la policia.
Amèrica	MIPONUH (missió de policia civil de l'ONU a Haití)	Treballar per la professionalització de la policia nacional.
Amèrica	MINUSTAH (missió d'estabilització de l'ONU a Haití)	Donar suport a la creació d'un medi estable i al govern de tr
Àsia	UNAMIC (missió avançada a Cambodja)	Ajudar les quatre parts cambodjanes a mantenir l'alto el foc tasques de desminatge.
Àsia	APRONUC (autoritat provisional de l'ONU a Cambodja)	Garantir l'aplicació dels acords sobre una solució polític.

Àsia	MONUT (missió d'observació de l'ONU al Tadjikistan)	Vigilar l'alto el foc entre el govern i l'oposició Tayika Unida.
Àsia	UNTAET (administració de transició de l'ONU per a Timor Oriental)	Administrar el país fins a la independència.
Àsia	UNMISSET (missió de suport de l'ONU a Timor Oriental)	Contribuir a la viabilitat i estabilitat del país.
Europa	UNPROFOR (força de protecció de l'ONU)	Garantir zones protegides i vigilància preventiva a Croàcia, l'Hercegovina, República Federativa de Iugoslàvia (Sèrbia i M) i l'ex-República Iugoslava de Macedònia.
Europa	UNOMIG (missió d'observadors de l'ONU a Geòrgia)	Comprovar l'alto el foc entre el govern i les autoritats a Abkhàzia.
Europa	ONURC (operació de l'ONU per al restabliment de la confiança a Croàcia)	Facilitar l'aplicació dels acords del 1994.
Europa	UNPREDEP (força de desplegament preventiu a l'ex-República Iugoslava de Macedònia)	Treballar per l'estabilitat i seguretat del país.
Europa	UNMIBH (missió de l'ONU a Bòsnia i Hercegovina)	Treballar pel compliment de la llei, per l'ajuda humanitària i la rehabilitació i la reconstrucció.
Europa	UNTAES (administració de transició de l'ONU a Eslavònia Oriental, Baranja i Srijem Occidental)	Facilitar la reintegració pacífica d'aquestes regions a Croàcia.
Europa	MONUP (missió d'observadors de l'ONU a Prevlaka)	Supervisar la desmilitarització d'aquesta península, disputada entre la República Federativa de Iugoslàvia i Croàcia.
Europa	UNMIK (missió d'administració provisional de l'ONU a Kosovo)	Establir una administració civil provisional.
Orient Mitjà	UNIKOM (missió d'observació de l'ONU per a l'Iraq i Kuwait)	Supervisar la zona desmilitaritzada entre els dos països.

Font: Dades extretes de les Nacions Unides (<https://www.un.org/>).

Paral·lelament es van començar a desenvolupar un altre tipus de missions, tant a les Nacions Unides com des dels governs nacionals i alguns estats. Aquestes noves missions tenien una naturalesa diferent, ja que no es tractava de garantir la pau entre les parts en conflicte o vigilar un alto el foc, sinó que tenien com a objectiu imposar, per mitjà de l'ús de la força, l'alto el foc i la pau, o prevenir-la per frenar o impedir el sofriment de la població i una catàstrofe humanitària.

Aquest nou tipus d'operacions, genèricament agrupades entorn de la prevenció dels conflictes, el **peace-keeping**.

la construcció de la pau, es vinculen a la idea d'intervenció humanitària, tal com van ser qualificades les operacions de pau al nord de l'Iraq a la dècada dels noranta o a Somàlia, o la intervenció de l'OTAN a Kosovo. No obstant això, en general, l'intervenció humanitària, és objecte de debat, ja que no hi ha una definició comunament acceptada d'aquest tipus d'intervenció militar.

Podríem definir la intervenció humanitària com el reconeixement del dret d'un estat o organització a exercir la força per a la protecció dels drets humans d'un altre estat pel que fa a la seva sobirania quan les seves accions contravenen les lleis de la pau.

La intervenció humanitària, doncs, està associada a l'**acció coercitiva** d'un o diversos estats, usant la força militar amb autorització o sense del Consell de Seguretat de les Nacions Unides, per tal de prevenir o posar fi a violacions dels drets humans i el dret internacional humanitari.

Evidentment, la pràctica de la intervenció humanitària és un **acte d'ingerència** en els assumptes interns d'altre estat, ja que implica l'ús de la força militar. La intervenció humanitària s'emmarca en l'àmbit del dret a la guerra (*ius ad bellum*), és a dir, de la guerra, i no de la pau.

El tema de si les Nacions Unides o els estats tenen l'obligació d'intervenir davant les catàstrofes humanes, una distinció entre les qüestions legals i les morals, ha estat abordat per les Nacions Unides fa relativament poc temps. El principi de la responsabilitat de protegir que té la comunitat internacional davant violacions greus i sistemàtiques dels drets humans és un **principi moral** que se situa per damunt de les consideracions legals i polítiques sobre les quals s'ha basat la intervenció humanitària. És un principi moral que se situa per damunt de les consideracions legals i polítiques sobre les quals s'ha basat la intervenció humanitària. És un principi moral que se situa per damunt de les consideracions legals i polítiques sobre les quals s'ha basat la intervenció humanitària.

Un dels problemes que es deriva d'aquesta situació és la consideració del que pròpiament és una **necessitat humanitària**.

L'humanitarisme és un producte dels sentiments humans basats en una cultura i societat específiques i tenen a veure amb la política internacional, o si més no ambivalent.

No es tracta només de trobar exemples fàcils: encara que l'esclavisme fos una pràctica socialment acceptada i legal, aquesta pràctica es rebutja arreu del món en l'actualitat. El problema deriva de l'**establiment de les prioritats humanitàries**.

Les prioritats

Per esmentar exemples posteriors a la Guerra Freda, els atacs contra la població kurda a l'Iraq el 1991 o a l'Hercegovina el 1992, van provocar violacions clares dels drets humans comunament acceptades i que van generar una reacció internacional; tot i així, no va ocórrer el mateix amb els atacs contra la població a Rwanda o a Darfur (Sudan), guerres en què les violacions dels drets humans van provocar la mateixa reacció.

Més greu encara, pel poc que ha estat debatut, és el cas de les violacions dels drets humans derivades de sistemes de pau extrema i escassetat de recursos per a garantir les necessitats bàsiques de subsistència. Aquí es fan evidents les limitacions de la intervenció humanitària, ja que es traslladen al pla polític els sentiments personals, basats en una percepció no universal dels problemes, i traslladen a una acció internacional efectiva en el terreny de la intervenció humanitària.

De fet, el debat sobre la intervenció humanitària també s'ha traslladat a les escoles de pensament sobre les relacions internacionals: els **realistes** i els **pluralistes neoliberals**, la intervenció mina l'ordre internacional.

- Els **realistes** entenen les relacions internacionals com a relacions entre estats en un medi anàrquic i afirma circumscriu a l'estat, i que els estats i els ciutadans no tenen obligacions morals amb els ciutadans d'altres
- Els **pluralistes neoliberals** entenen que la societat internacional és una comunitat d'entitats sobiranes i in accepten que hi ha uns mínims morals universals, rebutgen la intervenció perquè atempta contra les bases mundial.

Tots dos corrents estan d'acord que no hi ha consens sobre la universalitat dels drets humans ni sobre els prin l'intervencionisme humanitari.

- Per contra, per als **normativistes cosmopolites i solidaris**, un corrent reflectivista que emfatitza els valo explicacions sobre les relacions internacionals i que aposta per la inclusió en l'anàlisi de principis morals que debat polític, la intervenció és una obligació moral. Els drets humans serien normes universals i la justícia, i l'ordre internacional. Per tant, la sobirania seria condicional i estaria vinculada a la legitimitat interna i al re d'uns drets humans bàsics. Aquest corrent clama per l'existència d'un dret legal i d'un deure moral que just humanitària.
 - La **base legal** es trobaria en la mateixa Carta de les Nacions Unides, que compromet els estats a garanti fonamentals, i en la missió de l'organització, especialment del Consell de Seguretat, de garantir la pau i l
 - El **deure moral** seria un imperatiu no legal que justificaria l'acció i exigiria que els conculcadors del dret fossin castigats com a criminals i se'ls jutgés per jurisdiccions nacionals o per tribunals penals internacion

L'acceptació que té la intervenció humanitària és àmplia avui en dia i s'accepta el principi que les violacions del dret internacional humanitari constitueixen una amenaça contra la pau. No obstant això, en absència d' d'intervenció i un mecanisme clar de presa de decisions sobre aquesta intervenció, i sobre l'adequació i prop força, la pràctica de la intervenció humanitària és discutida.

El debat se centra en la **legitimitat de la intervenció humanitària** i en com es diferencia de la voluntat d'un militarment i reconduir una situació en benefici propi.

Un primer aspecte que cal discernir és si les intervencions humanitàries haurien d'estar sempre legítimes o i de quina manera. Les Nacions Unides poden decidir la creació d'una missió i enviar tropes (que sempre són de que no hi ha un exèrcit de les Nacions Unides) o delegar en un estat o organització aquestes funcions. Les Nac que estats individuals o organitzacions regionals especialitzades en el camp de la seguretat puguin emprendre de la força sense el consentiment del Consell de Seguretat.

- Quan la intervenció militar es duu a terme amb l'autorització del Consell de Seguretat ens estem referint a i **col·lectiva**.
- La **intervenció unilateral** és la que es produeix sense aquesta autorització.

No obstant això, la realitat és complexa per diverses raons:

1) El Consell de Seguretat està **hipotecat per la voluntat política** dels seus membres, com es va fer eviden Rwanda.

A més, la intervenció humanitària només és possible si s'ajusta al consens d'interessos **entre els cinc memb** Consell de Seguretat, que tenen poder de veto, i amb freqüència s'origina una acció incoherent davant les cris

El poder de veto

Exemples d'accions incoherents davant crisis humanitàries són la impossibilitat de debatre la situació a Txetxènia, a de tractar la situació de Kosovo, quan la paràlisi del Consell de Seguretat motivada per l'oposició russa i xinesa va de de l'OTAN, sense el consentiment previ de les Nacions Unides.

2) Un segon aspecte que cal destacar és el de les **motivacions polítiques** que indueixen alguns estats a proi autorització o sense del Consell de Seguretat, una intervenció humanitària. La intervenció humanitària s'hauria mitigar el sofriment de les víctimes, però és indubtable que qualsevol intervenció armada comporta un pla poli humanitària hauria de ser desinteressada, però els estats, els únics que la poden practicar, mai no actuen des menys exposen la vida dels seus soldats per causes humanitàries. Els estats actuen en funció dels seus intere amb un criteri selectiu. No intervindran per motius estrictament humanitaris, sinó per una barreja de raons qu humanitaris i els interessos nacionals. Aquests es defineixen àmpliament, ja que les polítiques nacionals de se l'estret marc de l'estat, s'interrelacionen en un conjunt d'aliances, i identifiquen amenaces i riscos militars i no recursos naturals, l'existència d'estats fallits, la inestabilitat socioeconòmica, les ideologies radicals o la segure d'influència.

De fet, la intervenció humanitària pot conduir a una **pràctica abusiva** si no es defineixen amb precisió on es i com es fa la intervenció i per què es practica aquesta intervenció. La justificació moral esgrimida per l'OTAN p conflicte de Kosovo no ha estat aplicada a circumstàncies similars, com el Sudan o Etiòpia. És més, com va su casos, l'ús de la força com a mesura de pressió per a forçar la voluntat política és indissociable de l'actuació co com les infraestructures econòmiques i de comunicacions, i difícilment no afecta la població civil, el que s'ha a

L'absència d'un mecanisme imparcial que dirimeixi quan és necessària aquesta intervenció provoca que els i utilitzar com a pretext per a assolir altres finalitats no tan evidents. A més, genera un ús selectiu de la inter que serveix als interessos de les potències.

Segurament el cas més paradigmàtic dels riscos que comporta l'ús indiscriminat del qualificatiu d'intervenció h **intervenció unilateral**, raonablement criticada per molts com a nova forma d'imperialisme. Llevat dels Estat la poden practicar. Es pot argumentar que els esdeveniments de l'11 de setembre de 2001 han transformat a la intervenció humanitària. De fet, hi ha hagut moltes intervencions armades des de la Segona Guerra Mundia del Consell de Seguretat, que s'han realitzat sobre la base de la necessitat de prevenir violacions dels drets hu després de l'11 de setembre és que els Estats Units, com a poder hegemònic en el sistema internacional, han i de seguretat, que identifica la seguretat internacional amb la dels Estats Units i està basada en l'autodefensa i porta a la intervenció militar, com la realitzada a l'Iraq a partir del 2003, molt allunyada dels trets que caracte humanitàries.

2.2.2. El problema de la seguretat internacional

El debat sobre la intervenció humanitària es relaciona amb la pregunta central de les relacions internacionals, **guerra i com aconseguir la pau**, que constitueix així mateix el centre de la preocupació sobre la seguretat i

El terme seguretat forma part del llenguatge polític, especialment de l'estat, que vetlla per la seguretat dels un qualificatiu usat pels governs que reclamen un dret especial sobre determinades qüestions, per a les qua i sobre les quals redueixen els nivells d'informació i demanen el control de la gestió política. D'aquí sorgeix l

seguretat de l'estat, que significa la protecció davant l'exterior i la pacificació interior.

La consecució de la **seguretat internacional** ha estat íntimament lligada originàriament al paradigma realista que la seguretat no es refereix estrictament a tot el sistema internacional sinó al sistema interestatal i als seus actors. Atesa l'existència d'anarquia internacional, la seguretat en el sistema internacional s'expressaria en termes d'equilibri de poder entre les principals potències. Aquesta és l'aproximació tradicional o aproximació convencional.

Als anys setanta, en l'època de la distensió, es van iniciar altres aproximacions a la seguretat que van generar la seguretat convencional. Per a aquest últim corrent, hereu de l'ètica cristiana i del marxisme i que incorpora teòrics de la investigació per a la pau, la seguretat és una qüestió més complexa, que només es pot assolir mitjançant la cooperació i harmonitzin els interessos entre els estats. Denunciant l'aproximació tradicional per considerar-la una ideologia que condueix a l'armamentisme i un subproducte de les necessitats de la política de defensa del món occidental, i en particular anglosaxó, la **seguretat no convencional** va subratllar els aspectes no militars de la seguretat, però va construir un panorama internacional dominat per la cursa d'armaments i l'existència de les armes de destrucció massiva adequadament el problema del poder militar en un món anàrquic.

Fins i tot als anys vuitanta, els armaments i la dissuasió van dominar el discurs de seguretat. Això no significa que els problemes de seguretat al món: guerres i conflictes regionals, inestabilitat política i social, crisis econòmiques, aquests temes no s'integraven en l'agenda de seguretat internacional. Tanmateix, a finals d'aquella dècada va ampliar-se i van aparèixer els **aspectes no militars de la seguretat**. Ja abans que finalitzés la Guerra Freda, l'existència de la seguretat formada per un grup d'estats (Europa Occidental, Japó i Amèrica del Nord) va fer que s'adquirís com a el sentit de guerra interestatal– estava desapareixent. Si la possibilitat de guerra en aquests termes desapareix, els realistes donaven al militar quedava qüestionada. A més, dos temes que escapaven al control dels estats (l'ecologia i la causa de la crisi internacional, la pèrdua de poder nord-americà i la liberalització econòmica– i el medi ambient com a assumptes de baixa política, van passar a formar part de l'agenda de seguretat després del col·lapse de qual es va enfonsar part de l'entramat intel·lectual que havia dominat l'aproximació a la seguretat les dècades

L'evolució del concepte de seguretat i el final de la Guerra Freda feia necessària l'adaptació de les estructures de les organitzacions internacionals. Des de les Nacions Unides fins a l'OTAN o l'FMI, les institucions i organitzacions per a apropar-se a les **preocupacions de seguretat politicoeconòmica** de la postguerra freda. Les Nacions Unides en la seva funció com a sistema de seguretat col·lectiva, no solament pel que fa al compromís de no utilitzar la força entre membres, sinó a la necessitat que els estats s'haurien d'implícit en la potenciació del dret internacional prohibit benentès que el recurs a aquesta és la causa principal de les guerres i la inseguretat internacional.

La revolució tecnològica i la naturalesa diferent de les guerres modernes van provocar una revolució en els assumptes de la guerra tradicional– i es va començar a fer atenció a altres temes. La **revitalització de l'idealisme** va posar èmfasi en la multilateralitat i en la deslegitimització de la força. I els **conflictes intraestats** van evidenciar que ja no era possible ignorar els problemes de seguretat internacional per l'existència de la confrontació bipolar, i es van realçar els factors socials i mediambientals, ja que podien agreujar les tendències violentes i aguditzar els conflictes: l'ocupació iraquiana amb els preus del petroli; el conflicte de Txetxènia, els oleoductes i les tendències secessionistes; el tràfic de drogues en alguns països de l'Amèrica Llatina; la violència als Balcans i els factors culturals. El nou fenomen dels conflictes va provocar un cert èxode en l'enfocament dels estudis de seguretat, des del control d'armaments, els equilibris i la cooperació (en el pla internacional) fins al conflicte ètnic i els problemes d'identitat (en el pla intern i transestatal).

La combinació entre l'anàlisi de les causes d'aquests nous conflictes i l'equació bàsica de l'amença –l'existència de capacitats i voluntat política– va fer aparèixer noves amenaces i riscos en l'escena internacional, entre els quals el terrorisme i la proliferació d'armes de destrucció massiva, el nacionalisme exacerbat, l'extremisme religiós i

organitzat. En aquesta bateria de problemes encara caldria afegir-hi els conflictes sobre recursos, com la de mediambiental, la competència per recursos escassos i el creixement demogràfic.

Aquesta bateria àmplia de problemes de seguretat (de naturalesa molt diferent entre si) es va associar al **fenomen de globalització** entenent que aquesta globalització tenia un impacte en la seguretat. Les transaccions transfrontereres havien estat espectacularment de manera paral·lela al creixement de la interdependència global, però aquests fluxos a través de sempre eren iniciats pels governs nacionals o estaven sota el control d'aquests governs. Si bé molts d'aquests fluxos són beneficiosos, alguns són perillosos ja que violen les lleis nacionals i les normes globals, i creen efectes potencials en àmbits políticomilitar, econòmic, social o mediambiental. Són difícils de monitoritzar i prevenir, trenquen amb la seguretat interior als estats i la seguretat exterior, la del sistema internacional.

Per primera vegada des de l'emergència de l'estat nació, hi ha més **armes** en poder dels ciutadans privats que dels governs nacionals (tràfic clandestí d'armes petites, proliferació incontrolada d'armament convencional) i s'assisteix a un **privatització de la violència** (implicació creixent de mercenaris en les guerres que hi ha al món, activitats terroristes i crim organitzats). Aquests fenòmens, units a l'existència d'estats que no són capaços d'assegurar la seguretat despreocupen o són ells mateixos els que generen inseguretat, van posar en evidència la pèrdua del monopoli de l'estat.

Això apunta al fet que, per oposició a la idea tradicional de seguretat –com fer front a les amenaces militars–, la seguretat es podien caracteritzar com a procedents de diversos tipus d'actor (estats i no estats, transnacionals i no transnacionals, canvis estructurals globals, en un sistema militarment unipolar, hegemonitzat pels Estats Units, però amb canvis en què emergeixen actors de naturalesa diferent connectats nodalment (els estats, les empreses, els grups, el

L'ampliació *de facto* de l'agenda de seguretat va comportar l'emergència de diverses visions, que no sempre es podien aplicar de manera fluida, sobre el que constitueix la seguretat internacional.

D'una banda, per a les **Nacions Unides** la seguretat internacional està vinculada a la seguretat humana, que és mundial basat en l'humanisme global. El tema central és resoldre les necessitats bàsiques de la població en el context de la interdependència. L'*Informe de desenvolupament humà de 1994* del PNUD ja va establir noves dimensions de la seguretat humana i va definir sobre la base de dos components: alliberar-se del temor i alliberar-se de la misèria –*freedom from fear and want*– que van ser esmentats per primera vegada en el preàmbul de la Declaració Universal de Drets Humans.

Tots dos conceptes –alliberar-se del temor i alliberar-se de la misèria– s'integren en els objectius del Mil·lenni de la seguretat de les Nacions Unides per al segle XXI.

- **"Alliberar-se de la misèria"** considera un greuge per a la humanitat la combinació d'extrema pobresa i exclusió dels països, una situació que contribueix a agreujar els conflictes.
- **"Alliberar-se del temor"** es basa en la protecció de la gent, en un context internacional en què, encara que els conflictes ja no siguin tan freqüents, les guerres internes han causat la mort de més de cinc milions de persones la dècada dels anys noranta.

La seguretat humana és la protecció de les vides humanes de manera que es protegeixin les seves llibertats fonamentals i dignitat. Els conflictes polítics, socials, mediambientals, econòmics, militars i culturals han de garantir de manera combinada la supervivència i la dignitat de les persones. Seguretat humana és prevenir i resoldre els conflictes, però també inclou el respecte a la bona governança, i l'accés a les oportunitats econòmiques, a l'educació i a tenir cura de la salut. És una aproximació que integra components polítics, econòmics, socials i culturals de la seguretat.

D'altra banda, la vinculació entre seguretat humana i l'amença que representa el conflicte violent permet redefinir **l'ús de la força** com a forma de garantir la seguretat. L'èmfasi es posa en la **prevenció**, entenent que els conflictes i els països pobres, especialment en els que estan mal governats i allà on hi ha grans desigualtats entre grups i individus.

La millor manera de prevenir els conflictes és **promoure un desenvolupament econòmic equilibrat**, comb drets humans i les minories per mitjà d'acords polítics en què tots els grups hi estiguin representats.

Però, a més, la prevenció del conflicte posa l'èmfasi en:

- La **protecció dels vulnerables**, argumentant que s'han de trobar formes millors per a posar en pràctica el drets humans i assegurar que les greus violacions d'aquests drets no quedin impunes.
- La **intervenció**, en el sentit que la sobirania nacional no ha de ser usada com a escut pels qui obertament i dels éssers humans.

És indubtable que els atemptats terroristes de l'11 de setembre de 2001 han marcat un abans i un després en la seguretat internacional, i que han revalorat i relegitimant la seva dimensió militar. Per tant, partint de la base problemes de seguretat internacional integral, de vegades, l'ús eventual de la força militar, aclarir **què és seg** l'era de la globalització ha d'abordar dos tipus de problemes.

1) En primer lloc, explorar què és el que diferencia la seguretat d'altres polítiques. Si es conclou que seguretat supervivència de les persones, de les unitats col·lectives i de principis fonamentals, caldrà dilucidar què constitueix aquests. No és un exercici exempt de contradiccions.

- **Per als militars**, tradicionalment han estat l'estat i alguns tipus d'entitat política, o fins i tot la pròpia super de ser dels cops d'estat), però en l'actualitat moltes de les missions encomanades als militars (operacions de policials...) no són fruit d'una amenaça per als seus estats ni es corresponen amb mesures d'emergència que normals.
- **Per als polítics**, una amenaça és el que atempta contra el principi constitutiu de l'estat (la sobirania, el bé de vegades, la ideologia). En aquest sentit, els estats i les organitzacions internacionals s'han d'enfrontar a esdeveniments que soscaven les seves regles, normes i institucions.
- **En el terreny econòmic**, les amenaces són més difícils de precisar, però rares vegades situacions d'extrem nacional, la incapacitat per a assegurar les necessitats bàsiques de la població) arriben al nivell de la seguretat perill la supervivència de la població.
- **En el sector societatari**, és difícil diferenciar entre amenaces existencials d'altres de menors. Les identitats i però a causa de la naturalesa conservadora de la identitat, els canvis poden ser entesos com a amenaces. E amb la migració o amb l'existència d'identitats rivals siguin *seguritzats* pot dependre de l'amplitud o l'estret
- I, finalment, en el **terreny militar**, la irrupció de la violència exercida per grups privats, com els terroristes transnacionalment i sense base territorial clara, ha afegit noves amenaces de seguretat que paradoxalment l'instrument militar.

Ampliar l'agenda de seguretat pot tenir diverses lectures. Es pot entendre com un **moviment retrògrad**, i consecucions del liberalisme, que va desseguritzar l'economia i la política (la força és a les mans de l'estat i la regulen sense recórrer a la força militar) en el sentit que els va desmilitaritzar; però també es pot veure com una ja que desvincula la seguretat de l'esfera militar i permet que es securitzin temes vitals per a estats i pobles s sistema internacional, com el problema del desenvolupament.

2) El segon problema relacionat amb l'aclariment de què és seguretat internacional es refereix a **quins són el** Tradicionalment, l'actor principal ha estat l'estat, especialment pel que fa als aspectes de seguretat relacionats obstant això, avui en dia l'estat no és l'única referència en cap aspecte. Al costat té les organitzacions internacionals conjunt de regles, règims i institucions que constitueixen l'ordre internacional (les institucions econòmiques i f

règim de protecció del medi ambient, el règim de protecció dels drets humans, el règim de control d'armament paral·lela estan els actors transnacionals, els actors armats no estatals, o les empreses, que tenen una participació l'entramat institucional i normatiu que defineix i gestiona els problemes de seguretat.

2.2.3. L'erosió de l'estat i el fenomen transnacional

En el món actual hi ha prop de dos-cents estats, més de dos centenars d'organitzacions intergovernamentals, organitzacions no governamentals internacionals, més de deu mil ONG nacionals que tenen activitat internacional, empreses transnacionals. Aquests números mostren el declivi de la visió estatocèntrica de les relacions internacionals i el fenomen transnacional, en el sentit que les relacions internacionals contemporànies no es limiten únicament a governamentals.

És evident que el fenomen de la globalització ha tingut un fort impacte en l'actor més important de les relacions internacionals: l'estat. El seu poder ha declinat, tant en el control de la política interna com en la seva primacia en l'esfera internacional.

Susan Strange és l'autora que ha definit millor el problema de l'**erosió de l'estat** com a fruit de la globalització internacional contemporània hi ha diferents fonts d'autoritat que competeixen entre si.

En el terreny econòmic, l'**autoritat** de l'estat ha disminuït com a conseqüència dels canvis tecnològics i de les relacions internacionals s'han integrat a una economia mundial global. Part de l'autoritat, doncs, s'ha traslladat als actors no específicament a les corporacions multinacionals. En aquest sentit, les corporacions multinacionals serien, a més, **actors polítics** que mantenen relacions polítiques amb la societat; el poder no es limitaria als cercles polítics i l'exerciria de forma impersonal el mercat, on actors que no són estat exercirien l'autoritat: és el cas de les televisions, les assegurances i els càrtels (on la tecnologia exigeix aliances transnacionals entre les grans empreses). No és que sinó que el sistema internacional s'està transformant com a conseqüència del canvi estructural en l'economia i el mercat global ha reemplaçat la competició pel territori.

A causa del fet que l'economia és global, l'autoritat no es basa en la territorialitat; per tant, aquesta no és l'autoritat i pot no ser un dels factors determinants de la prosperitat d'una societat nacional.

Des d'aquest prisma, mentre que el poder de l'actor, en la visió clàssica, es basava en les capacitats i els recursos en l'habilitat d'un actor per **influir en els resultats**, de manera que les seves preferències siguin les més importants per sobre de les preferències dels altres actors. Les decisions importants, les prendrien els actors econòmics i personals.

El declivi de la territorialitat i de pèrdua de poder de l'estat no es deu únicament a l'actuació dels actors transnacionals, sinó a una altra naturalesa, com els grups terroristes o el crim organitzat. Els **actors subestats** són un fenomen emergent en processos de regionalització i en l'emergència d'organitzacions interregionals iniciats als anys seixanta, amb la creació de les Regions Frontereres Europees, i que ha continuat amb la creació d'altres comunitats, com la dels Alps o la recent Comitè de les Regions de la Unió Europea o les xarxes de ciutats. Totes aquestes iniciatives tenen en comú característiques transfrontereres, agermanaments de ciutats, unes estructures que animen els seus membres a desenvolupar activitat exterior legítima pel principi de subsidiarietat, que trenquen amb el monopoli estatal d'acció exterior i s'anomena de "soberanies perforades".

Encara hi ha un altre tipus d'actors sense relació de subsidiarietat amb l'estat i més o menys vinculats a la idea de

com les **ètnies**, els **clans** o les **minorïes**, vinculats a la idea d'existència de valors i identitat particulars i diferent de la comunitat d'un estat. S'entenia que el nacionalisme i les identitats particulars quedarien obsolets a causa de la globalització i organitzacions internacionals, i que la globalització encara contribuiria més a desenvolupar aquest procés i l'augment de la cooperació i el comerç, que reduirien les identitats i lleialtats nacionals i subnacionals.

De fet, ha ocorregut el contrari: més demanda en tots els països, desenvolupats o en via de desenvolupament de quotes d'autonomia, que, en alguns casos, han conduït al conflicte ètnic. Algunes de les causes d'aquest fenomen mateixa globalització, que genera resistències, per exemple, a la migració o a la llibertat de comerç.

Així doncs, el nacionalisme seria una reacció a la globalització, però també és una conseqüència d'aquesta que ha fet sentir que els pobles busquen posicionar-se en el sistema internacional d'una forma que els sigui més avantatjosa.

Com veiem, la realitat imposa la superació dels models tradicionals d'anàlisis basades en l'estat. Avui, l'estat com a actor i amb les organitzacions internacionals, en una xarxa de relacions de regles difuses.

A començaments dels anys noranta, James Rosenau ja va desenvolupar la idea que la globalització i la transnacionalització són un **període de turbulències**, en què l'estat perdria la seva capacitat de control sobre els esdeveniments. Fins i tot la idea tradicional de l'estat, la seguretat, ha estat posada en qüestió pels grups terroristes i les màfies, de manera que el concepte legítim de la força s'ha vist erosionat.

No obstant això, cal tenir en compte que no hi ha cap estat que hagi exercit mai la seva sobirania de forma absoluta sobre migracions i el comerç, de la circulació d'idees i de credos. Les fronteres sempre van ser poroses durant la Guerra Freda. Els fenòmens que avui es destaquen com a nous –el terrorisme i el crim organitzat– ja existien a l'era de la Guerra Freda. Es pot dir del fenomen de les màfies, ja que la màfia italiana, els yakuza japonesos o la triada xinesa existeixen des de fa molt de temps. Addicionalment, el món dels actors transnacionals no és coherent i no tots els actors lesionen el poder de l'estat (per exemple, no són el mateix les màfies que impulsen el tràfic de drogues que les ONG que col·laboren amb relacions amb el desenvolupament i l'ajuda humanitària). De fet, el món dels actors no estatals és heterogeni i amb moltes tensions.

També és cert que el món dels estats tampoc no és homogeni i és evident que la turbulència generada pels fenòmens de globalització no afecta de la mateixa manera un estat poderós que un estat feble. Una aproximació que ajudi a entendre-ho és basar en la **classificació de Robert Cooper**, que distingeix entre:

- **Estats premoderns** (o fallits en una altra terminologia): els que no són estat nació, no tenen fronteres definides i no poden monopolitzar legítimament l'ús de la força, com Somàlia o l'Afganistan.
- **Estats moderns**, que concedeixen gran importància a l'interès nacional i a la sobirania i les fronteres, com els estats nacionals.
- **Estats postmoderns**: són les democràcies consolidades que han renunciat a l'ús de la força com a mètode de resolució de diferències i que basen la seva seguretat en la interdependència de les seves economies. Són aquestes últimes les que estan equipades per a fer front a l'erosió del poder de l'estat.

L'erosió de la sobirania no afecta igual tots els estats, ni tots els estats tenen el mateix grau de sobirania. El nivell de la fortalesa de l'estat per a afrontar els problemes és el de l'**estat fallit**, un estat a punt de col·lapsar-se, que no pot fer funcions bàsiques de seguretat i desenvolupament, i que no és capaç d'exercir un control efectiu sobre el seu territori i les seves fronteres. La terminologia pot variar i a aquests estats també se'ls anomena "estats fràgils".

Els estats fallits s'han col·locat en el període posterior a la Guerra Freda al centre de la política internacional. Són estats que, essencialment, el poder i la consecució de més poder, ara preocupa la seva absència. Els estats fallits no són un tipus d'estat, n'hi ha hagut. El problema és que la seva existència s'entén ara com a problemàtica, ja que són font de riscos.

terreny adobat per a l'actuació dels grups transnacionals que duen a terme activitats delictives (terrorisme, narcotrafic d'armes). L'estat fallit no és només aquell estat les institucions del qual fracassen i es tornen inoperants. També pot ser un estat fallit a causa d'una **intervenció estrangera** que esfondra l'aparell de l'estat.

El mapa dels estats fallits es pot considerar un dels indicadors més importants del **nou desordre mundial** i de la violència que poden no haver-se manifestat encara. Prop de dos mil milions de persones (un terç de la població mundial) viuen en estats fallits. El mapa resultant recorda l'arc d'inestabilitat o arc de crisi, que va utilitzar Zbigniew Brzezinski als anys 80 per descriure una zona de turbulència que travessa el planeta i que va més enllà dels límits del món musulmà, considerat per molts com el més desenvolupat les màximes tensions.

Mapa d'estats fallits

El Fons per a la Pau elabora un índex i un mapa d'estats fallits que en 2017 assenyala vint països del món a causa de la seva inestabilitat: Sudan del Sud, Somàlia, la República Centreafricana, el Iemen, Sudan, Síria, República Democràtica del Congo, l'Afganistan, l'Iraq, Haití, Guinea, Nigèria, Zimbabwe, Etiòpia, Guinea Bissau, Burundi, el Pakistan, Eritrea, i Corea del Nord. S'observa, catorze d'aquests països són a l'Àfrica.

Taula 21. Indicadors d'inestabilitat dels estats

Indicador	Conseqüència
Pressió demogràfica	Competència pels recursos entre pobles
Moviment de refugiats i desplaçats causat per un conflicte violent, la penúria econòmica o la climatologia adversa	Emergències humanitàries
Existència de greuges col·lectius i injustícies derivades de l'existència d'atrocitats, persecució, repressió o exclusió	Ruptura de la convivència social
Fugues humanes cròniques	Exili i emigració; fuga de cervell
Desigualtat en l'accés a l'educació, al treball i a l'estatus econòmic	Empobriment generalitzat; exclusió social
Empitjorament dels indicadors econòmics	Empobriment generalitzat
Deteriorament dels serveis públics	Reducció o desaparició de les llibertats de l'estat respecte als ciutadans
Corrupció, resistència a la reforma i increment de l'activitat criminal vinculada als grups dirigents	Pèrdua de legitimitat de l'estat; violència política
Autonomia de les forces de seguretat	Emergència d'una elit armada independent de la guerra civil
Suspensió o aplicació arbitrària de l'imperi de la llei i violacions dels drets humans	Repressió política; violència política

Divisions entre les elits	Faccionalisme; irredemptisme
Intervenció externa	Debilitament o pèrdua de la sob

Font: Adaptat de l'índex d'estats fallits del Fons per a la Pau (<https://www.fundforpeace.org/> (<https://www.fundforpeace.org/>)).

2.2.4. Ordre internacional, anarquia i hegemonia en un sistema in canvi

En el període de la Guerra Freda van dominar dues imatges del món.

- La que el veia com una taula de billar, pròpia del realisme polític, amb boles (els estats) que entrexoquen (i manera no regulada sobre un tapet (l'anarquia internacional).
- L'altra visió entenia el món com una teranyina d'interconnexions (entre actors i les seves interaccions), prò de les últimes fases de l'era bipolar.

Cap d'aquestes imatges no és vàlida en l'actualitat i això significa que cap de les aproximacions teòriques a les aconseguix aprehendre en la seva globalitat i complexitat la realitat internacional. La difusió del poder mundi ha portat Joseph Nye a intentar plasmar una imatge nova del món que es correspondria amb un **tauler tridimensional**.

- El primer nivell representa el **poder militar**, fonamentalment unipolar i dominat pels Estats Units.
- El segon nivell és el **poder econòmic**, en què prevalen tres potències, els Estats Units, el Japó i la Unió Europea.
- El tercer nivell és el de les **relacions transnacionals** i els **actors no estatals**, on flueix un poder que escapa que integra aspectes propis del poder militar, econòmic i polític.

Aquest tauler tridimensional planteja un problema fonamental: el de **quin és l'ordre internacional**. O d'una si els estats continuen controlant i regulant o no les principals interaccions, i quant. Es tracta del debat entre si les relacions internacionals s'han transnacionalitzat, han penetrat en els estats nació i hi ha moltes dificultats per internacional. Hi ha un problema per a definir l'ordre internacional, en el sentit de com es regula la interacció entre les lògiques que coexisteixen en el sistema internacional.

- D'una banda, hi ha una **societat d'estats** que té pautes de comportament basades en els conceptes de sobirania i d'equilibri.
- De l'altra, hi ha una **societat transnacional**, dominada per actors transnacionals i on també apareixen actants i unes regles i unes normes menys clares que la societat d'estats.

Relacionades amb la societat d'estats, però amb marges d'actuació propis, les organitzacions internacionals i els règims internacionals existents en diversos àmbits (el medi ambient, els drets humans, i els armaments i el desenvolupament) són complement necessari de la societat d'estats en l'ordre internacional. Si bé és cert que les organitzacions intergovernamentals són essencialment un terreny de l'activitat estatal i, per tant, no és anòmal que no pugui més enllà dels que emanen de la voluntat dels estats que les conformen, també és cert que algunes d'aquestes transcendeixen, per la seva missió i les seves funcions, el marc estricte de les accions interestatals.

La Unió Europea

Evidentment, la Unió Europea, pels seus amplis àmbits d'actuació, no es pot concebre únicament com un ex cooperació regional, sinó que n'emanen normes i pautes de comportament que han estat extremament eficaces per al desenvolupament del subsistema europeu i molt útils per a l'aproximació de la Unió Europea al seu veïnat més immediat, ja que per això que aspira a ser imitat.

Entre les organitzacions internacionals, l'**Organització de les Nacions Unides** és la gran organització internacional té com a missió assegurar la pau i la seguretat internacionals i proporcionar elements d'ordre en el sistema internacional. En analitzar en apartats precedents, les Nacions Unides van sorgir per a cobrir una doble missió: d'una banda, se d'establiment de normes per a les accions de la comunitat mundial d'estats; de l'altra, crear un mecanisme de problemes relacionats amb la pau i la seguretat de característiques restringides i que conté elements propis d' les grans potències tenen dret de veto. Precisament aquest últim aspecte ha estat llargament i àmpliament criat el **mecanisme no democràtic de decisió** sobre assumptes que competeixen a tot el sistema internacional i pe situació de poder que es correspon amb un període històric ja llunyà en el temps, el final de la Segona Guerra Mundial.

Tot esperant l'anhelada reforma de les Nacions Unides i del seu Consell de Seguretat, l'**ordre internacional** que ha sorgit a la Guerra Freda per la mateixa evolució del sistema internacional, té diverses característiques.

- Un **sistema de seguretat** col·lectiva que inclou les Nacions Unides però també organitzacions regionals com el Pacte de Seguretat de l'Atlàntic del Nord i la Organització per a l'Amèrica Central i el Carib.
- Un **sistema de cooperació econòmica** global, per la via de les institucions econòmiques internacionals, com el Fons Monetari Internacional.
- Un **sistema de cooperació regional**, amb diversos acords de diferent abast en matèria econòmica i comercial.
- Una rudimentària **estructura judicial global**, que inclou el Tribunal Internacional de Justícia, el Tribunal Penal Internacional per a l'Ex-Yugoslàvia i el Tribunal Penal Internacional per a Rwanda.
- Uns **procediments** que subratllen la presa de decisions per consens, encara que mediatitzada per les grans potències dels Estats Units.
- I uns **règims internacionals**, com el de control d'armaments, el medi ambient i els drets humans.

Moltes de les característiques que avui en dia s'imputen al sistema internacional ja existien durant la Guerra Freda. El sistema internacional de matriu religiosa-identitària ja té tres dècades; el mateix succeeix amb la relació entre conflicte i pau. El fet de semblar-hi pot afirmar respecte a les guerres contemporànies, la majoria de les quals no són entrants respecte als dispositius jurídics sobre les guerres (l'*ius in bello* i l'*ius ad bellum*) en el dret internacional i sobre els morals per sobre de les altres consideracions, jurídiques o polítiques.

El debat sobre quins són els trets específics del sistema internacional contemporani, la identificació del qual se reduir les incerteses actuals, és un debat amb prou feines iniciat. Francis Fukuyama i la seva tesi sobre l'advergent i Samuel Huntington, i la seva tesi sobre el "xoc de civilitzacions" van centrar els primers debats que es van desenvolupar a la dècada dels noranta sobre com era el món de la postguerra freda.

Fukuyama va sostenir que el final de la Guerra Freda havia convertit en projecte universal les idees de democràcia i mercat, els dos components essencials de l'aproximació liberal, ja que no hi hauria cap altre projecte ideològic caiguda del bloc soviètic, excepte en el terreny cultural per part de l'Islam.

Fukuyama apuntava a una qüestió central per a entendre el sistema internacional contemporani: **quin és l'advergent** model de democràcia representativa i economia de mercat que va triomfar en la Guerra Freda. Precisament, H resoldre aquesta pregunta, en plantejar que les línies de fractura a escala global no es correspondrien amb co

entre àrees geopolítiques definides partint de criteris relacionats amb la cultura i la religió: occidental, islàmica budista, eslavoortodoxa, llatinoamericana i africana.

Huntington va expressar, amb la idea de xoc de civilitzacions, el que ell entenia com a emergència d'un nou cooperació i el conflicte derivarien de la cultura i, per extensió, de la civilització, o, en altres paraules, de la percepcions i valors culturals.

Per a Huntington, les diferències entre les "civilitzacions" serien grans respecte a la forma d'entendre la vida: Déu, els homes i les dones, els ciutadans i l'estat. Els estats continuarien sent igual d'importants com a actors proximitat de civilitzacions faria que uns estats i uns pobles se sentissin més identificats amb aquells de percepció més distanciats respecte a estats i pobles amb percepcions i valors diferents. D'aquesta tendència derivaria, per a Huntington, la divisió de civilitzacions entre l'occidental hegemònica i la resta, en particular les més resistents o reticents a la penetració de l'Islam.

Les tesis de Huntington van provocar un intens debat, encara no finalitzat, i han estat criticades durament, pels temes culturals i, sobretot, per facilitar la construcció de nous enemics (l'Islam) per al món occidental una el comunisme. No obstant això, tenen el valor de subratllar la tensió existent entre la visió hegemònica i el mètode de revitalització, a escala global, del fenomen religiós.

El mèrit de Huntington és apuntar que les dinàmiques de conflicte que genera aquesta hipòtesi no es poden atorgar un caràcter normatiu i institucional de la comunitat internacional, i especialment de les Nacions Unides, ja que està pensat per a les relacions, pacífiques o no, entre aquests estats. És per això que adquireix sentit la tesi de Laïdi, que és una crítica a la comprensió del sistema internacional contemporani segurament estan relacionades amb la crisi estructural del dret internacional, debilitament de l'estat, i crisi dels objectius i dels instruments de les organitzacions internacionals.

Així, si abans afirmàvem l'existència d'un cert ordre internacional, ara hem d'afirmar que aquest coexisteix amb l'anarquia, però d'una manera essencialment diferent de com la van entendre des del realisme polític. Els elements del sistema existeixen pels estats i per als estats, un dels actors, i des de les organitzacions internacionals, les organitzacions són immersos en una greu crisi.

L'**hegemonia dels Estats Units** en el sistema internacional, en el sentit gramscian, té un abast global. El seu qualifiquen de poder imperial, es deriva de dos factors principals.

- En primer lloc, de la seva capacitat única per a mobilitzar grans recursos econòmics i tecnològics amb propòsit del món amb capacitat de projectar poder militar a qualsevol racó del planeta.
- En segon lloc, de l'atractiu i la capacitat de penetració dels seus models i les seves pautes culturals.

El seu poder és visible **en quatre àmbits de poder**: la seva supremacia militar; el seu paper central, juntament amb l'economia internacional; el seu lideratge tecnològic, i el seu atractiu cultural. Com afirma Brzezinski, aquest poder dels Estats Units l'única potència global extensa.

Però no som en un món unipolar, sinó en un món amb diversos centres de poder, militar, econòmic i ideològic regles formals. Per tant, el sistema no disposa d'una jerarquia clara. En tot cas, som en una etapa en què els elements grans potències, estan abordant la identificació temptativa de noves regles de funcionament i noves àrees d'influència en les relacions entre els Estats Units, Rússia, la Xina i la Unió més vacil·lant Europea.

Paral·lelament, no hi ha elements d'ordre que serveixin per a modelar les accions de la resta d'actors del sistema internacional, sigui en el terreny econòmic i financer, sigui en el terreny del crim transnacional, que interactuïn.

La globalització, doncs, seria la característica del sistema internacional contemporani, però no en el sentit que mateixa el món, sinó que és el context en què es desenvolupen els fenòmens que expliquen el món.

L'estat ha minvat el seu poder, però continua sent un actor central en el sistema internacional, ja que és una força que sembla que hagi de ser substituïda per una altra, i dóna sentit i controla les organitzacions internacionals. Les Nacions Unides són un pes central en el sistema internacional, però ja no es tracta de les ideologies seculars de la Guerra Freda, sinó de les ideologicoculturals de naturalesa religiosa, cultural o ètnica. Tot això acompanyat de la crisi del concepte de sistema bipolar ja no és vàlida, però les bases de la nova seguretat internacional continuen sent molt difuses.

Exercicis d'autoavaluació

1. Per què s'afirma que la globalització econòmica no és global?

- a) Per no ser un procés multidimensional.
- b) Perquè inclou la globalització dels serveis.
- c) Perquè el nou regionalisme queda al marge.
- d) Perquè aguditza les desigualtats.

2. Podeu distingir les raons que expliquen el fracàs dels models de desenvolupament impulsats per les institucions internacionals?

- a) No es va tenir en compte que la Guerra Freda havia finalitzat.
- b) Facilitava una guia per transformar el model d'economia liberal de mercat en un model d'economia més centralitzada.
- c) La liberalització comercial i la privatització no eren instruments adequats.
- d) El model no va arribar a desenvolupar-se, ja que es va substituir immediatament pel Consens de Monterrey.

3. Què significa que el poder de l'Estat s'ha erosionat en l'era de la globalització?

- a) La globalització ha facilitat l'emergència d'institucions supranacionals que tenen més poder que l'estat.
- b) Hi ha actors i fenòmens que escapen al control dels estats.
- c) La sobirania ja no té importància en l'actualitat.
- d) En l'era de la globalització els actors més importants són els transnacionals.

4. Per què s'afirma que en el sistema internacional contemporani coexisteixen elements d'ordre i anarquia?

- a) Les organitzacions internacionals aporten ordre i compensen l'anarquia en què operen els estats.
- b) Les Nacions Unides, que integren a la majoria d'estats del món, proporciona elements d'ordre; per contra, la globalització tendeix a erosionar l'ordre.
- c) La societat d'estats funciona amb elements d'ordre, mentre que la societat transnacional no els té.
- d) Els tribunals internacionals ordenen el sistema, però els actors -estats i altres- interactuen en un medi anàrquic.

Exercicis d'autoavaluació

1. a) Incorrecte.
- b) Incorrecte.
- c) Incorrecte.
- d) Correcte.

2. a) Incorrecte.
- b) Incorrecte.
- c) Correcte.
- d) Incorrecte.

3. a) Incorrecte.
- b) Correcte.
- c) Incorrecte.
- d) Incorrecte.

4. a) Incorrecte.
- b) Incorrecte.
- c) Correcte.
- d) Incorrecte.

Bibliografia

En castellà i català:

Brzezinski, Z. (1998). *El gran tablero mundial*. Barcelona: Paidós.

Castells, M. (1996, 1997, 1998). *La era de la informació* (3 vol.). Madrid: Alianza.

Fukuyama, F. (1992). *El fin de la historia y el último hombre*. Barcelona: Planeta.

García Segura, C.; Rodrigo, Á. (eds.) (2004). *El imperio inviable. El orden internacional tras el conflicto de 1*

George, S. (2001). *El Informe Lugano*. Madrid: Icaria.

Held, D.; McGrew, A. (eds.) (2003). *Globalización/Antiglobalización. Sobre la reconstrucción del orden mund*

Huntington, S. (1997). *El choque de civilizaciones y la reconfiguración del orden mundial*. Barcelona: Paidós

Judt, T. (2010). *Algo va mal*. Bracelona: Taurus.

Judt, T. (2008). *Sobre el olvidado siglo XX*. Barcelona: Taurus.

Kaldor, M. (2001). *Las nuevas guerras*. Barcelona: Tusquets.

Münkler, H. (2005). *Viejas y nuevas guerras. Asimetría y privatización de la violencia*. Madrid: Siglo XXI.

Nye, J. S. (2003). *La paradoja del poder norteamericano*. Madrid: Taurus.

Sánchez Cano, J. (1999). *El debate sobre el concepto de seguridad(1980-1997)*. Barcelona: ICPS.

Stiglitz, J. (2002). *El malestar en la globalización*. Madrid: Taurus.

Strange, S. (2001). *La retirada del Estado. La difusión del poder en la economía mundial*. Barcelona: Icaria.

Woodward, B. (2003). *Bush en guerra*. Barcelona: Península.

Zaldívar, C. A. (1996). *Variaciones sobre un mundo en cambio*. Madrid: Alianza.

En altres idiomes:

Baylis, J.; Smith, S. (eds.) (1997). *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relati*

Buzan, B.; Weaver, O.; Wilde, J. (1998). *Security. A new framework for analysis*. Boulder : Lyenne Rienner

Cohen, S. (2003). *La Résistance des états: les démocraties face aux defies de la mondialisation*. Paris: Seuil.

Cooper, R. (2000). *The Post Modern State and the World Order*. Londres: Demos.

Held, D.; McGrew, A. (eds.) (2003). *The Global Transformation Reader. An Introduction to the Globalization*

Hurrell, A. (2008). *On Global Order. Power, Values and the Constitution of International Society*. Oxford: Oxf

James, H. (1998, desembre). "From Grandmotherliness to Governance. The Evolution of IMF Conditionality".
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1998/12/james.htm> (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1998/12/james.htm>)

Laïdi, Z. (dir.) (1998). *Geopolitique du sens*. Paris : Desclée de Brouwer.

Lundestad, G. (2014). *East, West, North, South. International Relations since 1945* [7a ed.]. Londres: Sage I

Naim, M. (1999, octubre). "Fads and Fashion in Economic Reforms: Washington Consensus or Washington Co
Magazine.<https://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/Naim.HTM#top> (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/Naim.HTM#top>)

Nye, J. S.; Donahue, J. D. (eds.) (2000). *Governance in a globalizing world*. Washington D.C.: Brookings Ins

Rosenau, J. N. (1990). *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*. Princeton: Princeton

Weapons of Terror. Freeing the World of Nuclear, Biological and Chemical Arms . (2006). Informe final de la C
<https://www.wmdcommission.org/> (<https://www.wmdcommission.org/>)

White, B.; Little, R.; Smith, M. (eds.) (1997). *Issues in World Politics*. Nova York: St. Martin's Press.

Williamson, J. (2004). *A Short History of the Washington Consensus*. <https://www.iie.com/publications/pape>
(<https://www.iie.com/publications/papers/williamson0904-2.pdf>)

Adreces d'interès a Internet

Banc Mundial

<https://www.wordbank.org> (<https://www.wordbank.org/>)

Comissió sobre Armes de Destrucció Massiva

<https://www.wmdcommission.org> (<https://www.wmdcommission.org/>)

Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç i Desenvolupament

<https://www.unctad.org> (<https://www.unctad.org/>)

Fons per a la Pau

<https://www.fundforpeace.org> (<https://www.fundforpeace.org/>)

Fons Monetari Internacional

<https://www.fmi.org> (<https://www.fmi.org/>)

Nacions Unides

<https://www.un.org> (<https://www.un.org/>)

Organització Mundial del Comerç

<https://www.wto.org> (<https://www.wto.org/>)

Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmic

<https://www.oecd.org> (<https://www.oecd.org/>)

Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord

<https://www.nato.int> (<https://www.nato.int/>)

Organització per a la Seguretat i la Cooperació a Europa

<https://www.osce.org> (<https://www.osce.org/>)

Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament

<https://www.pnud.org> (<https://www.pnud.org/>)

Unió Europea

<https://www.europa.eu.int> (<https://www.europa.eu.int/>)

